

1053
(34)

0-1b

K34 | 120

E Motubatsi

1/81
b/c

KGAOGANYO B O G A R E

LETLAKALA

- 1061 Ke kōtlō le ditefišō dife tše di kago se bewe
ke lekgōtla la mokgōmana; a ke tefišō ya
diruiwa tše dintšhi? 2680-2681
- 1062 A kgoši e swanetše go tsebišwa diahlolo ka
moka tša makgōtla a bakgōmana goba dikgōrō? .. 2682
- 1063 A kahlole e swanetše go dumēlwa ke lekgōtla ka
moka goba bontšhi fēla? 2683-2684
- 1064 A ditaba di sepetšwa ntshe bjaloa
makgotlaneng? 2685-2686
- 1065 Go ja go lewa ga kae ka letšatši? 2687-2689
- 1066 Go na le mehuta efe ya mabjala, e dirwa bjang? 2690-2692
- 1067 Lebake: a le be le iletšwa goba le dumeletšwe
batho ba bangwe? 2693-2696
- 1068 Motšoko: gothwe motšoko o hlagile kaye, bjang? 2697-2699
- 1069 Ge mosadi a ehwa a se a hunollwa, a baa leke
go pholōša ngwana? 2700
- 1070 Mohu: ke batho bafe ba swanetšego go llela
mohu? 2701-2702
- 1071 Moloigadi Serantji Motena wa Bogwaša 2703-2704
- 1072 Ngwana le mmagwē ba lokišetšwa bjang ge lebaka
la go bēlēga le le kgauswi? 2705-2706
- 1073 A ngwana o alafiwa bjang ga sa tšo bēlēgwa? .. 2707-2708
- 1074 A mašēmo a a ladišwa ka nywaga e meng? 2709
- 1075 Naa monna a ka kgōna go gana kimišō ge a
kōpane le kgarebe goba mosadi ga tee? 2710-2712
- 1076 A go na le kgapeletšō go ya lebollong, a le a
hola, le hola mang, kgoši, molaodi - moditi? . 2713-2717
- 1077 A poloko e arogana mabapi le batho ba etšego? 2718-2719
- 1078 Go ba sellong ke eng; a ke go apara diaparō
tša sello? 2720-2723
- 1079 A banna ka moka ba kgōrō goba ba leloko, ga
ba kgobokane go bolela ditaba tša kgōrō, goba
go kgobokana bawo e lego ba-bagolo fēla? ... 2724-2726
- 1080 A manyalo a a ganetšwa goba a ila magareng a
dikgōrō tše itšego, ka baka lang? 2727

2728...../

<u>KGAOGANYŠ</u>	<u>B O G A R E</u>	<u>LETLAKALA</u>
1081	A monna o iletšwa go nyala bafe magareng a meloko?	2728
1082	A mogatša-rragwê ge e le mohlologadi?	2729-2780
1083	Go nyatšega ge motho a ka tšeya motho mang? ..	2781-2783
1084	A batho ba ikgêthêla le go beeletšana ka noši? ..	2784-2785
1085	A basadi ba monna ba atiša go tšewa kgorong e tee goba lelokong?	2786-2789
1086	A kgoši o rōbala ka ngwakong wo e lego wa gagwê?	2790
1087	Mothōma ka bošaedi, mofetša ka bothakga	2791-2797
1088	Boitshwarō bja batho go kgoši ke bofe?	2798-2800
1089	A mellotima o boitshwarō bofe go Marota a basadi?	2801-2806
1090	A ba bōna diphihlō goba thopa goba se sa tsebjwego, ke batho ba bangwê?	2807-2808
1091	Mešya: a dilō di ka ba le matla a a tlabago; e ka tsēna dilong?	2809-2810
1092	A go na le felō mo ka moka mešya e yago ntshe? ..	2811-2812
1093	Ke bafe batho ba sa fihlwago ka tshwanêlō ya kgoši?	2813-2814
1094	A batho ba itshwara bjang maloka le se ba se binago?	2815-2816
1095	Mokgōmana J. M. Sekhukhune : ditebogo go mmušo	2817
1096	Kgošikgolo Sekhukhune II o tomola lefata 1909.	2818-2820
1097	A batho ba bangwe ba gopolwa go ba ba ditšhila ka dinakong tše dingwe, gomme ka gōna ba nyaka go alafšwa ; ke ge ba kgwathišitše eng?	2821-2825

1053

K34/120

3

2680

Kgaoganyô 1061 (A)

Ke dikôtlô le ditefišo dife tše di kago se bewe
ke lekgôtlâ la mokgômana; a ke tefišo ya diruiwa
tše dintšhi?

Ka mokgwa le molaô wa tlhagô ya Babinanoko, kgoši ga e tswetše sešana sa tlatšwa goba mphôhlô wa masogana, ba godile ba na le kgôrô ya mogolwane wa bôna, gomme a tomotše lefata, bogoši ka ga mokgalabje bo fetile gomme bo bowetše morago. Go swana le mang le mang, ga matla a gagwe a bowetše morago, a tšofetše, bjalekage sešma sa bo-rakgolokhukhu se re:

"Masogana thabeng".

Borrawešu ba re, re filo hwetša e le sewo e lego lebopô la Marota. Bogoši bo bjalo ka mohlare ofe le ofe: o na le kutu le ntlhaa gomme mantsokaneng a mohlare woo, ke gôna ntlhaa ya matla a bogoši. Ka moka dikutu(dikgôrô) tša bogoši bja Marota, ga di sa na matla a go lefiša melato e megolo go swana le ye:

a) melato ya go loišana;

b) melato ya mabohodu a go utswa diruiwa;

c) melato ya ditlhadišanô le tlhalanô ya monna le mosadi goba lesogana le lethari;

d) melato ya dikimišanô ka diphinkgišanô;

e) melato ya dikotsi tša polaô ya motho goba ka pefêlô goba matêpê, ka moka dikgôrô tšewo e lego dithito tša motse wa Marota di ke ke tša iša letsôgô go beya sebaku sa tefišo go yona, ga e sale go tloga gaye Mogokgomeng Tubatse. Le ge dikgôrô tšekhwi: Mabjaneng, Matubeng, Makweng, di na le go ahlola kudu melatwana, e be e fele e le ngôngôrêgô, ge pitša ya mangahlaa e sa hlôkêgê sebešong, nke ke ge go jelwa kgôrôkgolo bodimô go melato yewo e sa ba lebanago; gomme kganthe go se bjalo. Ka moka dikgôrô tša bakgalabje di na le poifô e kgolo go ka ahlola melato yewo e ka ba tsentšhago

2681

sic

1053

kotsing, mabapi le ditefišo tšewo di sa lebanago ditokêlô le ditshwanêlô tša bôna.

sic

Mokgôma Phaswane (Leseilane) Morwamotšhe Sekhukhune, neng le neng, ge go bolailwe mangangahlaa a sehuswane, a tlêmêga go begela mogolwane ka seaba sa serope. Eupja lemoga gore kgôrô efe le efe, mo Maroteng, ga e na tokêlô ya go bolaya manganahlaa a selo se lekanago le kgomo. E ka ba molato wa kgonono go mokgôma goba mokgômana wa kgôrô yewo. Gomme go ke ke gwa ba ngaka ye ka kgônago go alafa bonyatšhi bjoo. Go taboga lepheko le, ke kotsi ye kgolo e ka lebanago le kgôrô yewo.

Ka moka dikgôrô tša bakgôma le bakgômana ga e gôna kgôrô e ka bago le matla a go lefiša mosenyi kgomo ya lenaka. Ge mokgôma goba mokgômana a ka leka mahlale, a lefiša motho ofe le ofe, kgomo, o lefišwa dibedi go yewo a e llogo; kootse ge mohlomong bothata bjoo bja se belaêlwê mo kgôrôkgolo ya Babinanoko ya Mohlake.

2682

Kgaoganyô 1062 (B)

A kgoši e swanetše go tsebišwa dikahlolo ka moka tša makgotla a bakgômana goba dikgôrô?

Se e lego mokgwa le molao wa Sepedi, ka moo re hweditšego borrawešu ba bego ba latêla megatong ya borraabo, motseta ofe le ofe wa kgôrô ye ya Marota, ge a be a tšwile ka difata go namola bana ba gagwê, ba kgôrô ya Barôka goba Bakgantšwana, u or D? mohlang a buile, ke tshwanêlô go mokgômana Mapitimetše Makgata go begela Thulare gore diphapanô tša barwa ba Maokeng ke tšo di namola, go fedile; gomme mohlomong kgoši Maokeng o na le mathabô a maleeledi go kgošikgolo, e be matswerere.

Motsetedi: Motsetedi wa selete sefe le sefe, mo tikologong ya 'Sekhukhuneland area', ge ba romilwe goba ba bidiwe ke kgošana ya motsana owe, e be e le tshwanêlô ya mang le mang go tliša pegelô(report) ya gagwê go kgoši Sekhukhune wa bobedi. Ke molaô le mokgwa wa tthagô ya Marota. Ga e le melatwana ya leagong la dikgôrô tša motse wa Maroteng, dipegelo e ka ba tša dinkhu, mabošulana, dikotsi, ka magaeng goba mašokaneng; le tšôna di-thêlêla baimana goba dikutlêgô(dikgobatšo) tša banna ke basadi.

Melato ya motse wa Maroteng, ye lebanego kgôrôkgolo ga e phôphêlwê; ke baiphahli ke baiphahlolodi, ya bôna ga e lale mogobo - ba re, batana se lewa se sa fiša, sa a fôla se a nkgala!

A kahlolô e swanetše go dumêlêlwa(dumêlwa) ke lekgotla ka moka goba bontšhi fêla?

Ge go sa sekamišwe gomme go lebantšhwa karabo go putšhišo, ka moo re hweditšego borrawešu ba thekgilego kgôrô ya Lesoka ka gôna, go fihlêla kgoši Sekhukhune II a šuthelelwa sedulong sa gagwê sa bogošhi. Bjalo mokgômana Kgobalale Sekhukhune Sekwati a rola dikahlolô go mong, ka moka ditshepedišo ka mekgwa ya Sepedi; kgôrôkgolo ya Marota ga e dumêlêlêlgo a hlola molato ofe le ofe, ka bontšhi. Kgôrô ye, ga e kwane le mokgwa wa go emelala molato ka bontšhi(vote) bja sehlopha sa banna.

Bo-rrawešu ba be ba re, ge molato o sa wêlê ntlheng goba go dibolwa therešo, ba tsebiša kgoši gore, banna ga ba follêlê ka tsoola e tee, o ribêgwê.

Ka moswane ge ba o ribolla, e tlo ba lentšuu lengwe.
Bjaloge, tonakgolo e tlo iša molomo o tee go kgoši. Hlôkômêla,
le ge kgoši e dutšhi le kgôrôbanna mmôgô, eupja ke tshwanêlô
le molaô gore a begêlwê sewo e lego sephethagalô sa kgôrô.

Bjanê ke gôna Thulare a emišago letsôgô, a hlahlatha kgomo
ka bogare, go thôma ka seledu go fihlêla ka motsiila. Kgoši
Sekhukhune II, o a fele a eletša kgôrôbanna a re, molato ga o
sic ahlolwe ka segaûpane; ge mkgôma Kgoloko, morwa wa Morwamotšhe
I, a ethêta a re, ke thaathô ya motse, e be e le ga ditaba tša
kgôrô ge di gakantšha banna, gomme a tsênê ka gare a di rarolle.

2684 Ke ka baka lewo melato mo kgorong ya Marata ka mehla yohle,
go felego go eba le tlhôkômêlô kgolo le poifo le gore go se fo
? odiwa banna ba go galoga ganong, bawo (ba) arošago dipolêlô.

Ge re phekgoga go gopololwa kuwa nthagô re tšwago, go ke
ke gwa lebalwa banna baa:

mkgômana Kgobalale Sekwati,
" Komane Sekwati Thulare,
" Mogase Motubatse Sekwati,
" Bokgobêlô Sekhukhune Sekwati,
" Sepadi " "
" Tsêêkê Morêwane Sekwati,
" Morêwane Mojaludi Phethedi,
" Makwatanyane Sekhukhune Sekwati,
" Mkgôma Sekhukhune Sekwati,
kgošana Kgagudi Morwamotšhe Sekhukhune.

Le ge phapušana ye, e sa kgônafatša go tšweletša maina a
tše dingwe dithekgi(butresses), eupja ge e le kgoši Sekhukhune
II, o kile a ba le banna ba tlhôkômêlô melatong ya kgôrô. Le

ge moswaredi kgoši Morwamotšhe a hweditše dithaka di hufêla, mahlatsa ya ba gore mongwaledi-mogolo, moruti Edward M.E. Motubatsi, e le kônôkônô go ditshepedišô tša kgôrôkgolo ya Marota, ka mebolêlô e meraro, Seisimane, Sezulo le Sepedi. E bile mongwaledi wa mathômô a bego a iphahla a be a iphahlolle; le ge e be e se ya ba setlwaedi go kgôrôkgolo go mengwalong ya ditshepedišo, eupja sepagareng kgôrô ya lemoga mohola o mogolo; ka baka la ge kgošikgolo e be e le motho yo a kilego a bontšhwa mangwalo mehleng ya 'President' S.J. Paul Kruger - 1894 A.D.

Kgaoganyô 1064 (C)

A ditaba di sepetšwa ntshe bjalo ka makgotleng?

Ga e le mokgwa le molaô woo, re hweditšego borakgolo, banna ba Manala a mphathô wa kgošana Mampuru Sekwati Thulare le mphathô ye: Madika, Makgola, Madiša, Makwa a kgoši Morwamotšhe II; ka moka dikgôrô tša bakgôma le bakgômana go swerwe tshepedišo e tee fêla.

Basekišwa le dihlatse tša bona, ba dudišwa kolobe tlase. Ge e ba babegani ba gobane molato le batho ba basadi, le bona ba dudišwa ka tlhomphong ya hlakošana la bona go lebana le bawo ba tlilego nabo. Ge e ba gore mosadi goba basadi ba tlile le maseanyana, bona ba ka katologa seboka, ka baka la gore ba se ke ba hlotia ditsêbê tša bannakgôrô ge go ahlaahlwa molato; tshepedišo ya kgôrô e tee fêla. Lebaka ke yôna thuto ye e fago balatedi tlhaologanyô, le go batho ba tšwago metseng le metsaneng tsebo ya pušo ya Marota, ka moka le dikgôrwane tše

sic

di lego kgauswi go swana le Photo, Tladi, Matsêmêla, Mašabêla, Setlamorago, Makola, Makua le Majie le Mogoba. Ga e le Phaša Phokwane yêna ke kgale a amule letswêlê la kgadi ya bo-malome.

Ditlogolo tša Lellelateng ke kgalekgale e le dithakga pušong. Ke ka baka lewo pušo ya bona ilego ya tuma kudu - 1600.

2686

Go hlomesetša tlhathollelo go putšhišo tša temana ye, kgoši ka mehla yohle o swanetše go dula sedulong, go thaetša mmigi wa molato le mmigiwa ka ditsêbê tša gagwê, a se ke a anegêlwa go kwešiša dilaodišo tša moiphufuri le mathaithai a dihlatsê. Kgošikgolo o be a dule gomme mohlomong a kgopêlê kgôrô ge nke o sa re fotla diphapušeng tša gagwê. 'Chieftain' Morwamotšhe, ka gore e be e sa le motho yo moswa, a dula go fihlêla a rêma molato ka selêpê.

Go wa dirêga go kgoši go akantšhana le tonakgolo goba mmotegi wa lekgôtle, ka sewo e kago ba kahlolo, gomme ge ba kwane ka kakanyo le ka peakanyo e tlogo hlagišwa ka gôna, eupja le ge go le bjalo, e se ke ya ba sewo se ka rutago butšhi. Kgôrô e ka sekiša e mengwe melato ka sehutla, ka go boifa lentšu la:hleng; mokgômana Ngwato maabane o ahlotšwe kgomo ka molato wa go roga Pheladi; lehono ge Phaahle a rogile Hlapogadi le re a lefišwe kgomo le pudi tše tharo; kganthe a maroga ga a swane?

Gapegape ga se mokgwa le molaô wa Sepedi, go ruta, goba go botša kgoši gore yo semangmang o swanetše go lefišwa eng. Kgoši ga e lolwetšwe selêpê, e ka ba mamoneanyi, a re, ke buditšwe ke Phaahle gore ke go lefiše kgomo, bjalo kgôrô ya ba go bjaala/bzaala peu ya mphoka go meotlwa.

1053

K34 | 120

9

2687

Kgaoganyō 1065

Go ja go lewa ga kae ka letšatši?

Yekhwe putšhišo e lekana le tlou, e swanetše go phakologanyō. Ge dijo tša segagabo rena Marota di se nene, goba e se tše dintšhi, setlwaedi sa bo-rrawešu le bo-mmawešu, *sic* gomme le bōna ba ba latetše mekgwa ya batswadi ba bona; dijō di lewa gabedi ka letšatši.

Go rialo ke gore, dijo tša ge letšatši le hlaba le tša ge le diketše ka morago ga maōraa-hlōlō goba ka leswiswana. Bo-rrawešu ba be ba rata go ja dijo ge motho a sa bōnwa a etla mešlō a masome-tharo(thirty yards) a lemogega gore ke mang ka gore bonaba e be e le kgōnōnō e kgolo.

sic Basadi ba bona e be e le bo-semphete le -semphale; mogopo wa tšhaleledi ya morago, nkhwa ya bašimane le dimpja; kganthe ge megopo i tlile ka nakong e lebanego, dimpja di ngwathēlwa mehlopa gomme digōōrō(remainders) e be tša bašemanyana.

Ka lapeng la mosadi le monna: Go mosadi wa mahlatse yo a felwego thari ka pēlēgō ya bašimane le methepana, ga e le pitša ya boušwa(bogōbē) e tee, gomme le ya sešēbana e tee, bjalege, megopō e tlo ba ka mokgwa woo:-

1) mogopō wa mogatšaagwē;

2) megopō ya masogana yo mongwe le yo mongwe ka go hlatlamana ga bōna;

2688

3) methepana e ka fo ba o tee wa mogolwane wa bona. Eupja ge re eya therešong, methepana ga se batho ba lehlaswanō go swana le bašimane; ke batho leratanō.

4) sethēbē goba moruswi wa mmago lapa, gomme le yēna a ka fo ja le yo monyanyane goba gofejane wa gagwē - le ge mohlomong a na le setlogolo goba ngwana wa morwediye/morodiē.

Dibjana tša go šebetša di fo lekana le disolwa tša magôbê. Lemoga gore bogôbê bja monna le masogana a godilego, a kgôthêlwa bothakga, a se leše dihlong gôba tšhišlane. Banna kgorong le bona go jelwa tšhišlane ka dikgôrô ka moka. Wo ke mokgwa wa Marota. Dinama di jelwa magopong, ke mahlosolong. Ge e le mekgwa e nyatšhišagago go jeng, ke ge motho a sa hlapa diatla goba go se hlape sefahlêgô.

sic Bagologolo ge go llwe nama ya go nwana, ba be ba phumula diatla ka dipotaana le go fogohletšê^a dirope. Go phumula ka meriri hlogong e le bjona bothakga le botsôrô bja bôna, gomme morago ba ka hlapa diatla.

2689 Mokgwa wa senna, ge go dutšhwe mo kgorong, go sejo sa bewa pelega bona, molaô e fo ba mahlô solong; ga go yo a ka gore tlaa re je - monna le wene(wena) o a bôna. Go ka ngwathêlwa sefofu goba yo mongwe a swere matsuku, mohlomong letlalô a šooga a ka ngwathêlwa ge go rata yêna ka noši, a boifa go nkgetša sejo lefeetla.

Mekgwa dijong tša bagologolo e ka se kgônagale go bapetšwa le ya mehleng yeno, le ge ba ka gopolelwa ge ba be ba hlôka dišepi; eupja malalakwaetše le thagane(white wash) e be e le ditlošatšhila go bona, goba bjôôkô(brain) bja kgomo goba phôôfôlô efe le efe, go bona.

Hlôkômêla lehlaasô la bagologolo: bo-mmawešu ba ile badimong ba ganana le bogôbê ge bo apeilwe ka pitša(pot) ya lebopo la Sekgowa, gôna mo Mohlaletse 1896. Mohumagadi Madinoge, morwedi wa kgoši Sekhukhune I, a go nyalwa lebônê la kgôrô ya Phala-matata a Mallega, mothepa wo o be a nyetšwe ke mokgôma-mogolo. Ntshwane Magohlô Phala. E be e le monna wa mphathô wa

Makwa a Morwamotšhe II. Mokgōmana yo e be mogale a banna; ka ngwaga wa 1894, ke yēna go emēla mabothata motseng wa Marota Mosehleng, go fihlēla ge mokgōmana Kgobalale Sekhukhune Sekwati Marota a mmeya sedulō sa go thekgeletša motse 1894-1898. Ge go ka balwa bahlaaswa-bogōbē bja pitša ya sekgowa ka maina, ba ka nyak'o kaaka bahlaaswa-kolobē yewo mehleng yeno e kwērwego ka la kgoma-basadi; baswaa ba rego: re fo ja re go tseba gore o modira-diso hooji! Le nankhono kolobē e tšwile ke molaō leagong la Babinanoko.

Go na le mehuta efe ya mabjala; a dirwa bjang?

Bapedi ba setšhaba sa Thulare, go tsebjwa mohuta o tee fēla wa bjalwa bjo bo thabišago banna le basadi, go binwe koša moropa; bo direlwe menyanya, magadi goba go nyadiša methapa; le matšema a go hlagola mašemo.

E mengwe mediro ka bjalwa šee:

- 1) menyanya ya dinkhu, go boola meriri;
- 2) matšema a go šooga matlalo;
- sic 3) matšemana go fēra nyakwana;
- 4) matšerana a melope, dinti;
- 5) matšema a go tišlēla magora;
- sic 6) matšema go rēma goba go kgolēla temo;
- 7) mathabjana a dikomana tša banna le basadi.

Gomme le ge go thušwana ka bjōna go mediro ye, le e mengwe, 'ina la bjōna bo retiwa ka la Mmanoratwa wa lešaedi(-mašaedi), ka gore ditagwa le dihwiri ba tlo bōnwa bjaloka kolobe -

re fo ja re go tseba o modiradiso!

Bapedi, ga sa le go tloga gaye Mogokgomeng Tubatse, go fihla ka Tšaate 1877, Marota a be a na le tsebō ya bjala bo tee fēla. Mokgwa wa go dira bjala šoo:-

a) mabēlēthōrō goba leotša, le ge e le leheea, ba thōma ka go le inēla ka meetšeng, gomme a re go kōlōba, ge a thōma go kokomoga, a paleega, ba a inole

2691 ? b) a botegwe fase lebatong. Ge a phomile meetse a wōlēlēlwē ka pitšeng tše kgolo, a bipiwe; e re ge a medile ? mehlaba, a ntšhwe(ntšhiwe) a anegiwa lebatong matšatši a mahlano goba feta; ge go akgofilwe ba thōma go a šila bupi;

c) bjalo ka moswana wa gōna, basadi ba kgōrō goba moloko, ba thušana ka go geledišana meetse go tlatšwa dikēkē; go omēlwa ka bupi bjalo;

d) go apeilwe sekhukhu, se riteleditšwe ka pitšana tše ka tlasenyana ga kgadibakeng a sekēkē sa mašupjane, gomme ka maabane ge sekhukhu se fodile, go omēlwa mohlogotse wola;

e) ka moswana e sa le ka meso, goba ka merithi, ge mohlogotse o bidile, i bile o ragēla dipuwe, bjale go thelegwa dipitša sebešong sa mollo ka mafuri, gomme bo a apewa lešeleba; buutšwa le bušetšwa ka dikekeng ge le budule;

f) ka moswane ga le fodile, go thongwa gape go omēlwa ka bupi; bjale ga e sa le mohlogotse, ke maphuruma, gomme ge ba feditše go beela bo a hlotliwa, bo bitšwa gore ke bjalwa;

g) (1) go ntšhiwa moetana, o bitšwa legala la banna;

(2) go ntšhiwa sebego sa Mošate;

(3) go ntšhiwa seroto sa basadi goba mašidiša le bageledi le mahlotliša a basadi;

(4) mošēta wa monna wa lapa wōna o bitšwa mogopo, diphihlwana di be gōna tša bo-moruswana.

1053

2692

Mabjalwa ke eng, bo holang? Banna ba-gešu ba be ba re ke molebatša mašuaana, ba re masenya dianegwa; ba re mmamoratwa wa lešaedi(mašaedi).

Mengwageng e fetilego, mehleng ya ge kgoši Sekhukhune II a sa phela, mmušo wa 'Union Government of South Africa', o kile wa ba le maikemišetšo a go thibēla bjalwa bja Sesotho, goba bo dirwe ka setlankana.

Magoši a mabedi, 'chief' Kgolokoe le 'chief' Ntwampe, ba šikinya le go tlatšana gore, bjalwa bo bolawe. Kgoši Sekhukhune II a šikinya gore, lena magoši a mabedi le rego bjalwa bo thibēlwé, agee, bahlologadi le ba agele nyako le go ba rēmēla mašemo; ditšhuanyana le ba apešeng, ka gore bašaparegi ba be ba thušwa ke go epapaletše mabjalana; le medirwang go ipatolla.

Ke ge 'Minister and Secretary of Native Affairs' ba re , kgošikgolo Sekhukhune, re go kwele, re tla fihliša mabaka a kganōnō^a ka mabapi le bjalwa bja sesotho.

Bjalwa ke ketetša swaana ya mošata, wa e gaapa o molato, wa i feta o molato. Mogologolo o itše, o reng wa re o e bōna e hlotša, wa e nametša thaba! Bjalwa ga go molato go bjōna; molato o go monwi wa bjōna ka go tshediša sebilwane, nokana yewo ga e tlatšwe meetse kudu; wa sa tshwa kgōmoko o tsēnwa tswiōlōlō maleng.

Bjalwa ke mmamoratwa wa lešaedi(mašaedi).

1053

K34/120

14

2693

Kgaoganyō 1067

Lebake: a le be le iletšwa goba le dumeletšwe batho ba bangwē?

Bo-rrawešu ge ba be ba thabile ba laodiša ka mabapi le lebake, patšē goba matōkwane, go atafala ga wōna mo ga Sekhukhune, le ge Maswatse e lego bakgogi ba lona kudu, go fihleng ga bōna fa ka pušo ya kgoši Sekwati, ba filo hwetšwa lebake le kgōgwa ke Bakoni ba agilego godimo ga thaba ya Leolo.

Kgōnōnō ya peu ya lona e gopolēlwa go tšwaa ka bohlabēla-tšatši bja Transefala-Lebowa; gomme bakgalabje ba re ke dihlare tša Baroka.

Bakgogi ba lōna ba tshereyane gomme ke therešo mokgogi wa lōna, bawo madi a bona a sa kwanego nalō, e ba diota; borōtō bja masetlapelo, bobodu bja ditšhila, mebolēlō ya botlaēla, botlatla bja bopharama, o tšhabana le batho - ke mokgwa wo senyago mokgogi wa lebake, le go ja kudu goba bogwaba.

Banna ba mphathō wa Makwa a kgoši Morwamotšhe II, i bile bakgogi ka moka masogana a makgolo a mahlanō le masome a seswayi. Le nankhono lebake le sebelwana ka 'ina la hlare-sa-Makwa. Bo-rrago rena ba be ba iletša bana ba bona go kgōga matōkwane.

2694

Monna goba lesogana e be e le kgobogo mo Maroteng, tsela e butšwe ke mphathō wa Makwa ka gore yēna kgoši e kgōga ka noši, gomme mogongwe gona go ka se bolelwe. Lebake ee, le na le maduma goba boduma, ka moka bakgalabje bawo ra go hlalefa re hwetša ba kgōga patšē, aowa, e be e le banna, eupja mediro ya bōna e fele e fapafapana le ya ba bangwe; e re le ge e le borōtō bo se swana le bja ba bangwe dirōtō.

Marota ke setšhaba se gananwago le lebake, le ge mehleng (yeno) e le dikgogi go lekana le beng ba lōna bawo maina a bōna a hlomphiwago - ge nka re ke kêtê, nka ikgoboša. Bjaloge, kgōnagalō ya go iletšwa ya paledišwa ke ge mokgogi ya ba moetapele wa setšhaba. Gwa phêthêga seêma sa bōna se rego:

sic "Koša i tšwile Mošate!"

Ka mokgwa le molaō wa Sepedi, ge diraa di tšwetše tlhabanong le manaba a tšōna, gomme manaba a bolaya kgoši, bahlabani ba mmōna, ke tshenyêgō ya tlhabanō le kgalefo ya bagale; phehli ya tsēna ka thapalêgō, bokaone ke go rutlulla gomme gwakō o senyegile; bjale rutlulla mahlōmō le dikokwane, o samiše!

Bo-rrawešū le magoši a bōna ba robetše badimong ba se ba bōna goba go kwa ka kotsi ya lebake lewo mehleng yeno le gōgêlago banna le basadi dikgolegong; gomme le ge go le bjalo mothomoso o thibile ditsêbêpedi ka motii wa moopjane. Gomme sic 2695 kgopolo ya gagwê le tlhaologanyō o gopotše pelokgolêlō ka babuši ba gagwê, go swana le maganêlêla a basadi moapewong wa bophelo-bo-ntenne.

sic Ee! Lebake le na le thêkō ya tšhêstê e ntšhi. Ke therešo ke dipapatšo tša bohodu; bjalege, o kwe le ngwanana wa kuwa sic Maroteng a re: wa i bōna wa hwa!

Metlang ya mabake: Mehlašana ye e mehutana e mebedi: ke wo palegago matšobane, le wo o senago matšobana ba rego o a nontšha, o rategago kudu ke bakgogi. Mokgōbêlō wa patše goba matōkwane e fo ba mokgwana o tee. Eupja mehleng yeno go kgogiwa ka maradiana a mantšhi ka gore, batho ba lehono ba hlalefile bjaloka bo-masepela-ka-mpa. Bakgogi ba fo kwala ka lefetla la sic phegêlō ya bōna.

Balaodi ba dikgagara bontšhi ke bakgogi ka gore)ba re le tsenya mahlahla maswafong, gomme ba be le tlhaologanyo ya tsebō. Mohlomong ba rereša ka gore ke segafiša bjalekage le tlaetša le borōtō.

2696 Mokgwana wo makatšago bo-mašlahlōkō, ke thēkō ye ya lōna go fetiša le ya mabēlē awo e lego mohlōkōlō wa motho; awo bo-rrawešu le bo-mmawešu ba ba bego ba a rēta ba re: 'Ke mabēlē mabēlēga batho, a belege motho ka thari ya kgokong'. Ke fawo baelahlōkō ba tlabanago le lōna: go gōnōnwa lebake le na le meholana yewo e fo go ba tsebo ya batsebitsebi. Tšhitišo ya tlhathollo ke gore, kgoši Sekhukhune wa pele ga se a kē a hlōkōmēla mekgwana ya lebake.

Ke gōna lebake re lemošago ke Makgowa ge e le selo se sa rategogo go dirišwa ka gare ga metse. Bjalege, ka mokgwa wo bjalo ka gore e be e le sehlare sa mphathō wa morwaye.

sic Balaodiši ba lōna ba mokgwa go le bzala, ga e re ka ka (sic) morago ga go folwa mabēlē seboweng, ba gašē peu ya lōna kantle ga sebowa, go phušetšwa go fihlēla ge pula ya kgogolamooko le tsheola; gomme le re go mela, go tomolwa dimpjana go šimēga ka mokgwa woo ratago goba o ratwago ke mobzadi.

Lebake: Marota goba Bapedi ba setšhaba sa Thulare, ge ba feleletše bobē le botse bja lōna, go bonagala gabotsana gore, Makgowa a na le tsebō e tletšego ka lehakoreng la lōna.

Bo-rrawešu ba be ba re mošemanyana ge a kgōga lebake, ba re o wa gērēgana, ke gore e tlo ba setlaēla goba seōta sa diōta. Ebile lebake le be le bōnwa bjaloka botšopja leagong la Babina-noko, ka gore bakgogi ba lōna ba be ba le kgōga ka bothaka goba kgwēranō ya setlwašlanō. Re ba bōnē bakgogi ba lōna banna ba Makwa le ba mphathō wa Makgalwa owe bo-tšhwene a morago e be sic

1053

K34/120

17

e lego bo-mokgōmana Thipa Nangōlwane Mphela, ga a be a tshereane e le sa-ditētaa.

2697

Kgaoganyō 1068

Motšoko: gothwe motšoko o hlagile kaye, bjang?

main clause
missing

Le ge dilaodišō tše dintšhi tša bogologolo, borakgolo le borrawešu le bommawešu, ba re anegetše, eupja ka lehlakoreng la motšoko, ka gore, e be e le selwana se ratwago ke nko ya bōna.

Ba re ge ba kgalegile, motho wa bona a tlogēlē modirō, a gopotše ngwanabō kgorong ya ga Thibane, goba a rome ngwana a re, kganēla o yē go mokgalabje Lethela Mampuru, a nkgogiše motsoko. Mosadi a tlogēlē peu a e gašitše fase temeng, a phatšē temēlō a gopotše mogadibo wa gagwē goo kgodišwa motšoko. Gopola, o tlogēla peu e le fase molaleng, aa nonyana tšhiilwane o e tlemile melongwana?

Motšoko bakgalabje ba be ba re ge ba thabile ba re, motšoko ke mabēlē; ba re o swana le mabēlē a go hlahunwa; motšoko ba re o lapološa mmele, ibile ke sehlare sa go fodiša dikgolēlō go bakgogi.

Borakgolo banna ba mphathō wa Manala a Phiring ga Masemola, ba re, motšoko e be e fo ba selo sa bagologolo go tloga le mehleng ya bogologolo mowe go tšwago bagologolo; kgoši Lellelateng ge a fihla mo khwiting ya Tubatse ba tšwa nawō e le bakgogi, banna le basadi bo-makgolokhukhu. Motšoko le bōna bakgalabje ba be ba sa hlathollē moo thomilego goba o tšwago ntshe le gore, wa na wa thōmēga neng, go buša mang, go agilwe

2698

kaye? Ga e le mekgwa ya go rekiša le go rekišetšana, le mehleng yeno go sa filo swarwa tsela e tee ya mokgwa wa segagabo rena; go sa rēkwa ka mabêlê, maotšaa, maheea, dinawa, kgogo goba sewo e lego meholana ya Basotho ba Lebowa.

Motšoko mang le mang, o fo itšhilêla ge a etheketše mogwahla goba kgogola. Bakgogi ke banna le basadi, masogana le methepa. Ba bangwe ga ba ithute fêla, bontšhi ke ka baka la močkôla(bleeding noses).

sic

Ke mokgwana owe ba bantšhi ba ithutilego lekgôgô la motšoko, mmôgô le baanaba banyane, bašimane le methepana. Le ge mehutana ya metšoka, ka makgabana a yôna, eupja ga e le lekgôgô la nkô le fo ba le tee. Mokgwa wa go koma ka ganong ke thutwana e mpsha ya Sephušumane.

Motšoko wa dinkô ba bangwe ba ithutile ka go gapa mogofe wa 'nkgogiše Pheladi' goba Bauba a Ngwatô. Bjalo motho e be moleme goba go lêmala(bederf) goba têmâlô. Gomme e be moka e be mokgogi. Motšoko go na le mekgwana e mentšhi o dirišwago. Le dingaka tša baphekodi ba dikgagara ba fele ba o soba ba tšhêla; gomme ba re, ke gore dikgagara ke medirô ya badimo goba batho ba hwilego.

2699

Mokgwa wa go kgogišano: Bo-makgolo ba be ba na le dipolokêlô tše pedi tša motšoko o šitšwego: (1) thoko ya lenaka la kgomo. Ge go sa agilwe mo Masehleng, babeetli e be e le mokgômana Sekgothe Motubatsi Sekwati, ka baka la bothakga bja gagwê, mohuta wa thokwana tšewo tša rêlwa leina la gagwê la metlaee ba re go ke Sepekwane - Stephen - 1892-1900. Ka ngwaga wa 1897-1922 e be e le mokgômana Kgetshêpê Ramalau Phala. E be e le banna ba mphathô wa Makwa a Morwamotšhe II; ka ngwaga wa 1922 ya ba mokgômana Kotole (Mokgôma) Sekhukhune Sekwati.

Lekgogišano la motšoko ke lethabō le legolo go baratani le go bakgopelani ka dirētō le tlhomphanō. Re ba bone batho batho ba moriri wa hlōgō!

Mokgwa o muswa wa go kgōga ka peeya(pyp), ke mokgwa wo laeditšwego go rena Marota ke Maburu; eupja dipeeya tšōna di be di le gōna le tša go kgōga menotosane le dikalafo tše dingwe tša mebele; e sego motšoko wa mathakga le setlwaedi. Peeya e be e dirwa ka go bupja ka letsopa, mokgokgothi wa lehcea, senokwana sa lehlakanoa. E ngwe peeya e be e dirwa ka nkutwana ya bolepa, gomme e re mola ba e dirile nkgotlotswana moo ba yo go hlahlēla sehlare ka ntshe, gomme ba thule nthobana mowe ba yo go nōkēla senokwana sa lehlakanoa go etša lepana la peeya ya Seburu; gomme bjale ba beyē legaala la mollo.

Ge mosadi a ehwa a se a hunollwa, a baa leke go phološa ngwana?

Basadi ba mephathō ye: (1) Masoka a Thorometšane II, (2) Dibuka tša Maakopi, kgaitšedi ya mokgōma Kgobalale Sekhukhune (Faithful Servant), putšhišō ye ya thopa-kgōrōrō ya sesadi, ba be ba re, e fele batho re tlišwa mo lefaseng ka thatō ya mmopi wa rena. Ge mothepa goba mosadi a faretšwe ke pšlēgō, ga e be kōma ya bodikana banna ba be ba e bōnē mola kōma e sa bonwe.

Mereswa le mahlokokbadimo le mehutahutana ya merepe, go katanwa ka ya yōna, ngakabaloyi ka melekō ya dikgoka le dikgokollō, e ba tšewo go rapelwago badimo ka tšōna. Gomme e fo re ge badimo le mmopi wa rena, a eme le rena, motho a

sic

1053

hunologe. Le ge bontšhi bja basadi goba methepa ba fele ba re senyêgêla, kgomo e tšewa ke namane(pêlêgô).

Ka ngwaga wa 1936 mohumagadi wa mokgômana Mangope Morêwane Sekwati a kgokwa, lesaye la ba la hwêla teng, mosadi yewo a phela, e le masetlapelo a magolo ka matšatši a seswayi, e bile batho ba šitwa go tšêna ka moo a lego ka ntshe.

Mehleng yeno, bohle mo ga Sekhukhune, nke ke ge Modimo o tšile ka bo-wôna, ka baka la sepêtlêlê se sa Jane Furse Mission Hospital.

2701

Kgaoganyô 1070

Mohu: ke batho bafe ba swanetšego go mo llela mohu?

Seêma se tlhagô ya borakgolokhukhu se ba go laêla bo-rra-wešu ba re, o itše a re:

"Le kônaneng tša go ja, ga e le melato yôna le botšanê".

Naa taêlô ye ga se hlôgô ya melaetša ya leagô? Ka mokgwa wa molaô wa Marota, le setlogong sa pušo ya bona, ge ka kgorong efe le efe, ge motho a hlokafešê, go rongwa monna yo mongwe wa kgôrô yewo, go begela Thulare manyami. Bjalo Thulare a re, išang hlôgô yewo ya morwa Moukangwe badimong.

Ba moloko ba kgauswi le ba kgole, lentšu le romêlwa ka bo-dimatlane. Kgoši Sekhukhune o laêla barwaye goo xanxatšê ba kgôrô yewo; gomme mellotima a begetšwe ke tonakgolo ka taêlô ya kgoši. Bjale mahumagadi a bogošing le bona ba ye go šomila go swana le ba motse.

Motho ga a llele ke ba leloko labo fêla. Mošate le wôna o a lla bjale ka mang le mang. Mokgwa woo ke wôna wa kwelana-

bohloko bja segagešu rena Marota. Ge ngwana weno a wele ka mahlōng le wene o wē ka mahlōng. Ka moswane ke wene, gomme ge ba-geno ba go fularēla, e se be ba bōna ka wene. Lehu la motho le swana le monyanya wa lenyalo; ge lesogana le bone mmutla o letše kgoši le ba moloko ba begelwa, gomme dikgomo di a hlabiwa.

2702 Lehu la motho, le ge basadi ba hlaboša mekgolokwane ya dillo, eupja di a hlabiwa ditlhaboša, dipitša tša dinama di tsosoma sebešong; ba jago ba bowēla metseng ya bōna. Go kaaka ba robalago letšatši letee, ba moloko bawo ba letetšego ge mohwelwa a tsenywa ngwakong, ba gōna bawo ba swanetšego go phethatša mekgwana ya go dutulwa ga mohwelagadi le ba lapa la gagwē le bohle bawo ba tswalanego nabo.

Ge mohu e le monna, mosadi goba basadi ba gagwē ba a fifatšwa, phifatšo ye e na le mekgwana ya dikidišo tše šorwana; ge mosadi goba mohlologatšwa yo a se na boitshwarō ka mabapi le bootswa. Ka gobane mabootswana ba bangwe bahlologatšana ba na le mabošorwana a go gobatša dihlotlolwana tša banna, sic gomme lenabana le tlogêlê dilaêlô tše neilwego ke ngaka-mon^uppô ? gore neng le neng, pele le se la rōbalana le motho wa pholwana, o mo neêlê go ja hlare se. Sehlotlolo ga se na kgopolo ka gore thato goba takatsō ya bootswa e kganyoga mmutšō wa thola; bjalo sic sehlothōlwana se tšeê makgōma, go be go tsomêgê molotšana yewo go mo upulla.

Re di bone le ge re sa re kêtê ke leina goba maina. Mohlologadi ke lehu le ka pitšeng - mosadi wa go telekanywa ka maloyi ke kotsi.

Ka mekgwa ya Marota, mokgōma, mokgōmana goba motho wa fêêla, o llêlwa ke ba meloko, ge e se kgoši yo a llelago ke ba motse le ba dilete ba tlogo go hlōbōga ka dikgomo le dihuswane

1053

- ke moka.

K34/120

22

2703

Kgaoganyo 1071 (Seripa 1)

Moloigadi Serantji Motena wa Bogwaša.

Ka letšatši la di ____ 'January', 1969, mokgōmana Andries Sebulele o bigile mohlologadi Serantji Motena, se-ja-monna le bana, mo kgorong ya Marota a kgoši Motodi Sekhukhune, mo Naboomkoppies No.262, Sekhukhuneland area.

51c Mmelaedi Andries Sebulele o kgahlanō le moloigadi Serantji Motena boloyi, gomme moloigadi yo a dumēla ge sejo sa mageu fele mmelaedi gomme a mo gobaditše ka go mo tsenya teng ka metsokwana, a ba fšwega madi. Ga e le go lōya gōna, aowa; ke ge kgoši Motodi a re, Marota taba ya boloyi ga ke e tsebe, ga e re bona ba sepele, ba ye moo ba tsebago go šupa moloyi; ga e le kgōrō ye ya Marota e ka se kgōnē go gapeletša motho gore o moloyi, e sa mmōna a lōya. Gape go kwalagala gabotse ga mmelaedi a etšwa ngakeng ya Sekgowa kuwa Maandagshoek-hospitaal.

Ke ge Marota Tribal kgōrō e ba dumēlēla go phekolwa ke Motsōrō¹)-Monkoma-Lephala kuwa bohlabēlatšatši bja Transvaal, mellwaneng ya Potokisi(Portuguese).

2704

Ka la 17 January, 1969, ba tšo bowa. Kgōrō ya petagana pitlêpitlê banna le basadi le baana ba sekolo, go tlo bōna seka se dirilwego ke Lephala, go laetša kgoši le setšhaba yo e lego moloyi. Ka therešo palō ya batho e be e le makgolo a senyane, eupja go bōnagala ga e ka ba sekete le masome kante. Pontšho ya seka, moloigadi o betoga a bootšwe hlōgō, gomme le yēna a dumēla boloyi bja gagwē. Kgoši Motodi a re, agaa! A ke re lehono o tšo kgodiša ke motsōrō; ka Labohlano 24 January,

1969; kgomo tšela la go di petšetša kgōrō ye, di bōnale, gomme setšhaba se tlo di bōna; palō ya tšōna e beilwe ke lena baphekgišane; le petšelana 1 kgomo yo 2 dikgomo - (Bōna Chapter 1090).

1) Motsōrō/Montsōrō/Monkōma/Mokōmē: 'setšhaba goba selete sefe le sefe, se kgologanego le batho ba tsebjago Mapšala go(ba) didupe; batho bawo modiro le tsebō ya mpho ya bona ba šupago baloyi; ke kotsi e kgolo leagong la bona. Ge kgoši goba kgošana e dumêlêla motse wa yōna go fetlekanywa ke Montsōrō, o apeile pitša ka fêégō le tee. Wōna motse woo wa lena lehono ke moka o tsenwe ke kwenalegonyana; le ke ke la kgōna go hlakodiša selo ka gore boloyi le bophaala ke phehli setšhabeng. Bo-rrawešu ba be ba ganana le ditaba tša Menkōmē. Ge le tlogêla taêlō ya bo-makgolokhukhu ba lena, motse wa lena (o) ukametše ka legageng le swiwōlōlō, ntshobeledi yewo e sa bonwego magoomō. Naa ke mang yo a kilego a hwetša matimone(superstition) ba agile motse? Memoya e mebe e tšhitlanya metse, bana ba motho ba lomane, kgōrwana e phatlogane; Babinanoko Marota go be go se na moyā wa matimone.

2705

Kgaoganyō 1072 (A)

Ngwana le mmagwê ba lokišetšwa bjang ge lebaka la go bêlêga le le kgauswi?

Boitukišetšo bo ba gōna, ge basadibagolo ba bolêla, eupja tabakgolo le ge tukišo e tsebagala, diretollo tša tlhagō di sa fetšwe, ge re re ke therešo ke ge go bōnwa phetogo ya popêlō; le ge palō ya dikgwedi e ka tsebagala, eupja go ka fo gantšwa nako

Tlhōkōmêlō e kgolo ka mehla, mosadi goba kgarebê, ke gore a be le pelotheri gore ngwedi(makalakaleng/menstruation) o e bona ga e le sehleleng sefe: ga i binêla tšhwene? Ga e le seripana sa mathōmō? Ga e le seripa-gare? Ga e tletše? Bjale ke moo mothepa o swanetšego go tseba sehla sa gagwe sa kakgolo.

Mosadi yo a sa bêlêgago ke mokgwa o mo tlemile ya go tseba sehlaa sa gagwê. Mosadi a se ke a swana le ngwanenyana

a felego a sekišwa se e lego tshwanêlô ya gagwê.

sic Se gakantšago basadi goba methepa ke ge moimana a le kgwedi thari goba mošupa, gôna basadi re be le kgônônô, re re afa mosadi goba ngwetšhi yo o badile ngwedi gabotse, ka gore dikgwedi tša moimana e fo ba seswayi, ya senyane ngwana o fologa e le motho. Ke ka baka lewo basadi ba nalego meilailane e mentšhi go baimana le go fele go sa khutšwe; go go lemoša baswiana ba baimana.

2706

Melaetša ya tše dingwe ditaêlô:

a) moima a se ke a sepela maswiswi;

b) moima a se ke a etêma go ja dijô tša malapa a sa lebanago;

c) moima a se dumêlêlwa go rwala morwalo o mogolo hlôgông goba mmeleng wa gagwê, go fihlêla nakô le matšatši a gagwê a phêthêga;

d) moimana a ganetšwe go sepela ka lefswega goba go hlagola tšhemong lebaka le letelele a sa khutše goba go ðula fase. Re bolêla ka baka la go fêla pelo, re re: aowa, borôtô bja ngwana yo ga bo thabiše ka gore o ethwele; a ka be a fele a khutšhiša mokokotlo.

Go moima mosadi goba lethari, ga go ratege go šôma le go sepela ka go fegêla wa dikudumêla. Bo-mmawešu ba be ba ganana le mokgwa owe, gomme le mehleng yeno batho ba tsebô ba sa gana. E fo re ka baka la baswaa, go nyatšwe ditaêlô tša batswadi, ka boipolêlô bja tsebô ya dikgapetla, e le gore ga se ba di hlathišiša ka baka la go hlaeletšwa wôna; mekgwaya go lwantšha metse, dikgôrô le malapa, magoši a hlôkômêlê e bjalo tirô.

1053

K34/120

25

2707

Kgaoganyô 1073 (B)

A ngwana o alafiwa bjang ga sa tšo bëlêgwa?

Bakgekolo ba sa phelago mehleng yeno, mokgwa e sa le wola wa go laêlwa ke bomakgolokhukhu; go nyako fapana ga go gôna. sic

Ge leseya le welê mobung, sa mathômô ngwana o swanetše go phumulwa ditlanaye, goba go hlapišwa ka meetse; gomme kalana e lekanywe, e kgaolwe. Bjalo mmagwê a hlômê letswêlê molongwaneng wa leseya.

Methušwana ya leseya e thongwa motswetšhi a sa le ntlong. Mothušwana wa ngwana ga se gore o dirwa ke dingaka-baloyi fêla; le banna-bagolo ba o tseba.

Bjalege, kalana le mohlana(santhago) di epelwa polokwana gôna ka mo ntlong goba ntlwaneng - 'Ke sa molopeng, se tseba ke mong molope'.

Ka morago ga matšatši a tsebalegago go phekolliwa lephekô, leseya le ka bônwa ntle. Hlôkômêlê leseya le na le moilêla kudu. Ga se sewo se fo go tlankêlwa ke bohle, motho mang le mang, ka kudu mohuta wa ditshadi. Banna bôna ga se batho ba thato ya go nyakurêla maseya ge e sa le bonananeng.

Ditirišo tša merepe ka bo-ramerepe(herbalist), le mehleng yeno e sa dirišwa gabotsana ka batsebi ba yôna. Ba bantšhi ba sa botegile kudu; banna ba swerego tsela le mokgwa wa go bopa setšhaba. E sego bo-mpholotšane, bo-ma-ja ka leleme, bo-thitelwana a lehaanô, ba rego faa nna fêla!

2708

Lemoga, leseya ka segagešu rena Marota goba Babinanoko, ga le tsabolwe ka legaare mmejana, go swana le mmagwê ge e sa le moimana. Mokgwana owe kotse o ka dirwa ke bawo ba lokišetšago go ruta bana ba bôna dithuuri.

Le ge ngwana a ka ba le boletšana bja hlōōgwana(thodima) a nšwa medunyana goba go papatletšwa ka tšhoolo phogwaneng, gomme e gobantšwe le tšhidi ya morepe o tsebjago thepešupi (nkutshêga) - moretswana ke wōna wo bakgogi ba motsoko ba tabago ka wōna.

Segagešu, ngwana ge a kgwathiwa ka legaare, ke ge a tšwile mahlalagading - ke gore a le ka godingwana ga menyaga e lesome le metšo e mehlanō goba go feta fao(fawo). Legaare baneng le na le nakō le mekgwana ya tirišo ya lōna, ge moithuti wa kgaoganyō, a ka lemoga gore ge baana ba baloyi ba bolēla dithopana tša malapa a bo bona ba hlabetšwe tša maloyi e sa le maseya, gomme bjalo ge ba~~gola~~ di a ba gafiša.

Tlhathollō - ga e le phekwana e bonwago maseya a e apere molalaneng goba thekaneng, tšona ke magoraana a gore diphetela tša mekgwana ya dinawa le dirithi goba dikhuwetšo tša batho ba mekgwana, di se ke tša mo fetela goba go mmekiša. Phekwana ye, ga se bongaka bja dingakabaloyi, aowa, ke lešapana goba setsibana sa kgabo(ape), gomme booyana bja yōna go ōrētšwe leseya ga tee fēla.

A mašēmo aa laodišwa ka nywaga e meng?

Le ge re kile ra thaetša borakgolo, banna ba mephathō ya kgalekgale, ga se ra ke re ekwa taodišō ya ladišō ya mašēmo; le bo-mmawešu e bego e le bona balema, gore, ka ngwaga o mongwe go kile Maroteng temēlō ya khutšhišwa go lengwa. Le gōna go ka be go na le seka sa khutšhišo ya sekana sewo, ka gore, monna wa bogologolo o ile a lemoga a re, go banna ba gabō, a re:

"Ge ngwaga o hlokile seēma le bolaye nna, Hobeyane, le tlo fele le re, ka ngwaga wola gwa go bolawa monna-a-moraka".

Se se ladišago mašêmo, ke ge pula e kgaoditšê mathomong a go lema gomme mašêmo a ladišwa. Mohlomong gwa hlôlêga bonaba bjo bo huduwago selete, go swana le bja 1882, ka lehu la Sekhukhune I, ge a bolailwe ke morwarragwê Mampuru, gomme setšhaba sa tšhabêla mphomeng wa Mamathamageng. E ka ba se ka ladišago mašêmo; ga e le go ladišwa ka ntle le mpherefere aowaa! Le ge selete se ka buduša mabêlê a Kubutona 1920, le punô e botse ya 1924 ya gore ke mabêlê a lerôtsê; gomme le ge punô e bile e kgolo, Marota a ke ke aa samiša megoma, nang!

Naa monna a ka kgôna go gana kimišo ge a kôpane le kgarebe goba mosadi ga tee?

Molaetša mabapi le putšhišo ye, le ge banna ba mmolêlô wa se-gagabo bona ba re, monna o fo gana selo a se tseba - 'indoda' e gana selo sewo e se tsebago; ge e le Marota, ge monna a dumêla gore ga tee fêla o kile a kôpana le kgarebê ye dilaong tša bootswa, e ka ba tshwanêlô ya sehlôtlôlô se, go šupa letlatswa motho yo a dirilego kimišo ye, gape le go hlathollêla kgôrô gore, a mosadi o ima ge monna a letše naye ga kaye?

Tlhaologanyô go mang le mang, e gôna; gomme se ka makatšago ke ge monna a ka latola ngwana a re, ga se wa gagwê, ka gore a letše mmagwe ka kôpanô e tee dilaong: ya ba kgôrô yewo ya Maakarahlôgô e ya dumela, le bona bannakgôrô bawo, ke tshwanêlôyya bôna go mabaka a lebanego; ka gore, mofêgwa molato o dumêla ge a kile a rôbala kgarebe ye go tee fêla. Bjale ge, ke tshwanêlô ya gagwê go hlathollêla, ge madi a

gagwê a itše go fihla ka popelong ya mosadi yo a hwa, goba a dirêga bjang, goba ge e le gore madi a gagwê ga a imiše, a néélê tlhathollêlô ya malebana le bonna bja gagwe. Bohlatse bjo bo tsebagalago monna yo ga se a loma ke mmutla, go swana le banna ba-gešu bo mokgômana Mogogonope Tladiankwêlê le mokgômana Thipa Nangolwane Mphela wa Malapane, ba bego ba lla ge mosadi a phaaya thethô, ba boifa mawong a motho wa sesadi.

2711

Seêma se sengwe sa bo-rrawešu se re:

"Ngwana wa monna o gata nôga a e bona e robetše".

Monna ofe le ofe, a ke ke a phoyokga molato ge a o dirile, gomme kgarebe goba mosadi a dumêla dilaô-tee.

Ka ngwaga wa 1912, mokgômana Zakie, wa kgôrô ya ama-Pae a ga Mbuyane, o kile a phega kimišo ya kgarebe ya ba Manukuzi, kgorong, a re o filo lala mothepa woo ga tee fêla. Kgôrô ya re go yêna, lemoga monatena, lerotholodi le tšwilego go wene, ge le gobana le madi a mothepa woo, a hlodile ngwana yo. Go be go le kaone go wene ge e be mohlomong o re ga se la ke le eba dilaông gatee; kgopolo ya gago ga se ya bjaana, ke ya go ruta butšhi.

Mogologolo yo mongwê o kile a re, mootlwa ga o na bonyane, ge o le ka lenawong la motho, o mo hlabile, o babiša mmele ka moka; e le gore ga o lekane le mmele wa motho.

Kgôrôkgolo ya Marota, ka mekgwa ya melaô ya Babinanoko, phoyokgô ga e gôna go monna yo bjalo. O lefišwa tekanyô ya mang le mang yo a dirilego le se swanago nasô. Ge monna a gana ngwana, a re ga se wa gagwê, go na le kgônônô gomme ge a sa e bolêlê ke gore monna yo o nyaka tsela goba lebatšaana la go hlala; gomme tlhalanô e na le boitshwarêlêlô ka mabohlatse awo a ka hlagišago ke batswadi.

1053

K34/120

29

2712

Palô ya matšatši a moima, ka mekgwa le go boifa bagaditšong ka go se rate go tsebja mabaka ke ka ntle, ka mokgwa 'ke sa ka gare ga molope se tsebjago ke mong wa molope', ke dithopa tša moima le batswadi ba gagwê.

Moimana e se ke ya ba tšhwene-papatša-letlalô, bagwêra ba gago ba go ja nawana tša borôka. Mogologolo o ile a fahlêga kgopolo, e ka be sešane kôma ya mmago Motodi, e le pêlêgô selo sa kotsi, le ge e le tsela ya batho go tlaa lefaseng. Ga e le ka mabapi le meriana(dihlare) tša go thekgeletša mpa, ge moima ka popelong go sa ipshine, ke tshwanêlô gore, batswadi go^{-ba?} monna ba be le tlhokômêlô e kgolo, ke molaô. sic

Diphôrôlô di ba gôna ka mekgwana ya se-bathobaso, gomme ga go dirwe ka go wôtsêla go (kotsêlô) ka gore pelegolêla ya ba hangwe bagaditšong e gôna; re kwele borakgolo ba re: sic

"Hlôgô e meetse e lôtwa ke mong wa yôna".

Selo se iletšwago mmeleng wa moima ke legaare. Diphemêlô le ditšhireletšo ke tshwanêlô ka batswadi le monna wa moimana. Ge a sa šeetšwe, ke molato wa kgobogo leagong la Bahinanoko. Kgobogo ye e bônagatša ge e ba moimana ke morwedi wa mokgômana Ramaube, batho ba kwago le ba bonago, e fo ba Rabatome a sewe, morwedi wa Bauba o lahlegile; Baube o gahlantše ngwana wa gagwê ka lapeng la matšopja dihlôkahlong! sic

1053

K34 | 120

30

2713

Kgaoganyō 1076

A go na le kgapeletšo go ya lebollong, a le ya hola, le hola mang: kgoši goba molaodi, mediti?

Thuto ya tihōka tšwelopele, go arabēla putšhišo-pedi tše, ke hweditše e le bokaone go dipharēlanya ka moka masome-tshelanhlanō(sixty-five), go hlathollēla moithuto maano le ditswala-tswaletšo tša borakgolokhukhu.

Ka baka la go hlōka mohlatholledi, bagologolo ba gopola gore, lebollo ke molaō o tlemilwego, gore ge motho a se a o phetha, a ka se tsēnē badimong goba bahung ba moyēng. Le ge ka mahlakoreng a mantšhi, ka ge kgoši e nyala basadi ba motlalo, gomme dipatšēgō tša mešaparēgō ka baka la thari(bana) e le bothata, go kgodiša le go lekanya go sa kgōnagale, ke ka baka lewo banna ba motse ba kgologa go ilōla mphōhlō wa masogana, ka kōma e dirwe ka setlamō sa lebollo. Bjalege, setlēmō se sa ba le karolo tše pedi:

- 1) Bodikana;
- 2) Bogwēra

go tlo kgōnafatša medirō(mešumo) ya gagwē ya bogoši ka diatla tša babolodi, le go hola badiredi le bahlankedi ba gagwē.

2714

Lebollo(circumcission) ke le hlatholotše ka botlalo dikgapetleng tše dintšhi mo go dikgaoganyong tša Thamaga ya Mabjana ye. Mohola wa dihlathollō o bonagetše, le ge bogōgwana ba sa itshwareleditše ke ge mmušo wa mobu o sa kgapeditše leletla(indulgently) ka mabapi le mekgwana ya Sepedi. Lebollo mohola wa lōna ga o gōna, nang. Ge o ka be o le gōna, Abraham, tatago badumedi, a ka be a boletše, ka gore, le yēna Jehofa Modimo wa gagwē, o re:

"Ge o bolokile kgwērano(convent) ye yaka, ke neēla ditlogolwana tša gago lefase la Kanaana, ebe bohwa bja bōna, go fihlēla neng le neng".

Kholofedišo e diregile ka ngwaga wa 1917, pelega matswalo a Kristus Jesus. Mediti ya kōma ya banna goba basadi ga ba puutšwe, moputšo wa bōna e fo ba mašokotšo a mediro ya diatla tša babolodi.

Lesogana lefe le lefe, yo a hlagelago go kōma efe le efe, ya motse woo a sego a ke a thubêla kgoši yewo, ka mekgwa le melaō ya Marota, lešoboro goba lethumaša ke tshwanêlō go ntšha selōba sa mong wa kōma. Le ge e le ngwana wa mošata wa Marota, a hlagêla kōmeng efe le efe, kgoši, kgošana, ga a gōna yo a ka bolotšago ngwana wa motse wa Makētē fêla e ka ba molato le phapanō e kgolo ba kōma yewo.

sic

Ge kōma e ngwe le e ngwe, tswalatswaletšo e kgolo ya Marota ke go wōtlana phōlê, banna ba kgathotše difahlêgō go bakiwa bophōkgō bja mephathō ka bohlatlamani, ke gore, mphathō wa Madima a kgošana Malekutu Thulare Sekhukhune ba tllilo phenkgišana le mphathō wa mogolwane kgošana Sekhukhune (Sekhukhune III).

2715

Kgapeletšo ya kōma e gōna go ngwana, ge a kgōkōnwa, eupja ke thuto ya mathōmō go ngwana ka mokgwa wa Sepedi, go ngwana yo mongwe le yo mongwe, gofe a golê a botšwa gore mohlang a tšwile mahlalagading, o swanetše ka tlēmêgō go yaa komeng a yo bolotšwa. Ka baka lewo, bana ba godišwa tsebong ya kōma ga e le tshwanêlō ya bōna e ba e letetšego neng le neng, ka matšatši ohle a bophelwana bja bona bošoborong. Le mathumašana le bona go bjalo. Gopola bana kholofelo ya bona e fo ba lehutšo la ge ba tloo ya ba rutwa mohola wa banna le basadi, ge mohlomong ba ka be la eya go rutwa sephiri sa go belega bana, e ka be e le maaka a kgonthe-nthe.

Dijo tša madikana a segagešu rena Marota, magobe a apeiwa ka lapeng le legolo la kgōrō ya sebešo sewo, gomme a solêlwa

megopong ya kôma e megolo e upetšwego kôma; bjale methepa e rwale, baditana ba ba etile pele, go išiwa mphathong. Eupja ba sesadi ga ba batamêlê go bôna mešaaša wa madikana.

Ga e le magôbê a kômana ya bogwêra, molodi yo mongwê le yo mongwê, o ja bogôbê bja lapa labô le dišebana tša bjôna. Ka dikgarebe le mathumaša ga go moila ka gore ga go mokgwa wo dirilwego go bona, le go rôbala ba rôbala ka dithupantlong ka dikgorong tše kgolo tša motse: e lego Matubeng a Sekhukhune II, Phala-matata a Mallêga, Mafiri le Bogopa, Maredi le magôrwana a mangwê.

2716

Mehleng yeno teng ya kgoši Sekwati I e nameletše; go ka se ronêgê modumo o kwetšego. Go leša bana ditšhila ga mokgwa wo ka rutwago ke kgôrô ya Marota, mabošaedi a ka fo ba gôna, eupja e sego ka molaô le mokgwa wa setšhaba,

Ga e le dihlare tša go tiišeletša mešaaša le babolodi, ke mokgwa wa dilo ka moka. Dilo ka moka tše dirwago ka mekgwa ya borakgolo, di dirišwa ka dihlare tša dingaka-baloyi - mphathô goba serôtha se ka se agiwa ka ntle ga pheko-banna; le mešaašana ya basadi e šinakwa ke ngaka ya monna go swana le bo-mokgômana Mamogabeng Mafišane Serôka.

Go phemêla babolodigatšane le tše dingwe dirongwelwa tša dithuuri bjalo ka mašibiri goba ditšhwene-bathwana. Medirwana ya dikôma ka moka go dirišwa meleko le go kunyana. Ke ka baka lewo batho ba selekago ba fele ba gobala; ba bangwê ka mokgwa o bjalo e be magafa, ba tshereatšwe ke dikokontwane tša mangakakôma. Mephathô ya babolodi ga e tlabukêlwe. Ge motho a tsêna go yôna, e be motho yo a sa phathegago dilwana tša marumulane goba mekgwa ya malotšana. Kôma ya Thulare ga

SIC

1053

K34/120

33

2717

e bapalêlwê ka melekwa^{na} goba maleana a mabolotšana. Batho ba fele ba bowa ka mephathong ba tshereane. Medirô ya segologolo ya batho ba dikôma, ke di-kgôna ke bôna beng.

Mokgômana Makopole Thulare Morwamotšhe, ge go sa agilwe gaye Mogokgômeng Tubatse, o re, ke bapadiša mabjana dibeng bja kwena, ke era gore, kwena e ba tšeyê, molato o fete le bodiba. Gomme Baube a se ke a befelwa ka gore tša botswala o wa di tseba!

Sic

Mokgwa wa molaô ga mephathô ke yôna e rutago bohlatlamani ba mephathô wa pele ka bagolwane ba mephathô wa morago. Ke taêlô ye rutago tlhomphanô. Ge lesogana le ka nyatša wa mephathô wa pele go wa gagwê, ke molato wo rumutšego banna ka moka, e belego o lekane ke tefišo e bohloko - go ruta botšhi. Le ge lesogana a belegwe pele gomme yo mongwe a belegwe morago, ka baka la go wêla pele, ke mogolwane wa gago, o ka se mo šuletše ka dipolêlô neng le neng. Gomme le yêna o swanetše go boloka taêlô e rego:

"Moroga monyane o re monyane a ethogêlê".

Boitshwarô bja mephathô bo na le thêtô ditšhabeng tša dikôma. Wa mephathô wa pele ke mogolwago go ditshôlô ka moka, gomme monyanana wa gago ke moeletšhi wa gago, bjale ka ge le le bathušani go mekgwa ka moka ya leago le senna.

1053

K34/120

34

2718

Kgaoganyō 1077

A poloko e arogana mabapi le batho ba etšego?

Mokgwa wa borakgolokhukhu, wo re hweditšego bo-rrawešu ba o dira mabapi le poloko ya bahu, monna goba mosadi, go arogana e fo ba go boloka mohu ka lapeng, gomme ba bangwê ba bolokwa ka mašakeng a diruiwa. Bjale ge re butšhiša lebaka, ba re, yo ke mong wa kgôrô mmôgô le ba lapa legolo la gagwê. Gomme se, le mehleng yeno se sa dirwa, ka baka la go latêla mekgwa ya borrawešumogolo(badimo), putšhišo e bjalo e hlokomologwe, le ge pelaetšo yôna e bônwa ngwana wa lehono.

Eitše gore re fihlile mo Mohlaletse 1894, go kile gwa ba bolwetšana bja sehuba, sešma sa bjôna ba bo rêšla ponang. Bolwetšana bjoo ka mmolêlô wa Sekgowa ba rego ke 'Tuberculosis'. Mehleng yeno bo napile bo atafetše kudu. Bjalege, batho bawo ba go bolawo ke bjôna, ba kile ba ganetšwa go boloka ka malapeng, gomme taêlô ya Mošate gwa laelwa gore ka moka ba hwilego ka ponang, ba bolokwe ka khwiting ya noka Mohlaletse - felo fawo le nankhono go sa tsebja.

Bolwetšhi bjo bjona bja fetša mphathô wa Makgalwa le Mankwe le Matuba a Thaba-Lepôô. Go arogana e fo ba mabitla a mašaka le malapa gomme e sego ka go hlaswana goba moidišo wa tlhagô ya Babinanoko, aowa!

2719

Borrawešu ge ba re anêgêla ka mohu a dikotsi, e be e le fêla ge motho a teilwe ke legadima a hwa, e be e le batho ba sa dumêlêlwago go bolokwa motseng, ba bolokwa felwana ga monolana mo go dulago nyaganyaga meetse, mo go bitšwago mohlakana(fountain).

sic

Motsome(hunter) le ge a ka gobatšwa ke sebatana sefe le sefe, gomme gwa kgônagala gore setoto se ka rwalwa, ke tshwanêlô

gore a tlêê a robatšwe malaong a gagwê go ba lapa labô.
 Bahu ba sa tlišwego gaye, ke batho ba hwetšego semeetseng
 tlhabanong. Setoto sa mohlabani ga se sa ke se tlišwa ka
 lapeng, le mehleng ya bogologolo - go riatšo borakgolo, ba
 re, e ka ba go hlôlêla selete, bahlabani ba šala le bagwêra
 ba bôna tlhabanong; marumô ga a gogêlwê ka kage - ba bolokwa
 meleteng goba matšaabeng a dithakadu modingwana mangaka-
 ditaola(-dikgagara).

Mašapô/marapô a mohu a bitšwa ditshetlo. Rena Marota,
 fa go robetšego mohu ga go fatafatiwe, go a ila. Ga e se
 mohlomong gwa phošagala go tsongwêlwa yo mongwe mohu go
 tsongwa malawana. Ga e le go lebanya go epolla, e ka ba
 bohlôla bja boloyi, le selete se ka munamuna ya ba seêma
 sa Hobejane a itšego, ge ngwaga o hlôka seêma, le bolayeng
 nna Hobejane a moraka!

Go ba sellong ke eng, a ke go apara diaparô
 tša sello?

Ge se re phôrôrô sellong leagong la Babinanoko, ba rego
 ga-gešu ga re ile go hwa re ila go fenywe, ke ge yo mongwe
 wa bona serithi sa gagwê se sa hlwe se bônwa, ba re: phiri
 e tšere ga go sa bolelwa selo. Banna ba hlabile mohlogo
 matolong, go tiwa nxaa! Basadi go hlabošwa sello sa
 mekgolokwane, ba re 'Joo! Joo-oo! O ile kayeee! Bauba a
 Ngwato a Bauba!' Goba 'Joo! Joo! Pheladi a Phaahle a Dimo a
 lahlega joo-oo!'

Diêma tša go reteletša lehu, tše dingwe ke masetlapelo,
 mola tše dingwe e le tša kholofedišo, le ditlhathollêlô tše

kwalagalang gore moo go iwa^{-go?} ke badimong go batho ba phelago, sic
 le leagong la kgonthe. Ba re: 'Gôrôga Hlabirwa a Phaahle a
 Phôgôlê go Hunadi a Bauba a Dimo!' Sello se re, o ile molete
 mo-hlaêla thupa, o ile kiri-bo-huna matôlô, o ile ga mogolo a
 sa namê moyaa o sa bowee! Joo! A lahla bana! Joo! Ra lahlêga
 Joo-oo!

2721 Mokgwa wa mathômô, wo re bonego pepeneneng(selebaneng),
 ke ka lehu la 'chieftain' kgoloko Sekwati Thulare, ka ngwaga
 wa 1893, gôna mo Masehleng(Geeneinde Geluks Location,
 Sekhukhuneland). Bakgalabje ba Manala le Madikwa, ba be ba
 ekaparetšê meaparô ya bôna ya ka mehla, merepjaana le matshelane
 le kompêsê ya bôna e bego e retšwe 'ina la Manale. Kompêsê ye
 e be e le ya mabêrêkô a bôna a ga ba be ba ile Kirimešitwane
(Senku), ka mmolêlô wa Sekgowa le rego Grahamstown.

Lehu la segagešu rena Marota, ga se gôna seaparwana se
 sekeditšwego go aparêla poloko ya mohu. Ge e le mohuta wa
 basadi wôna le bogologolo phupung ya mohu ga ba batamêlê, ga
 e se fêla mosadi wa go tiiba malaô le go tliša moštana wa
 meetse a go hlapa makgoma. Makgoma ke gore difetêla. Mokgwa
 wo wa go boifa phetêla ke malwetšana, bo-rrawešu le bôna ba
 be ba re, go hlapa, sewo ke taêlô ya bo-rakgolokhukhu. Ga e le
 basadi bôna ga ba hlapa diatla ka gore ga ba kgwathe setoto le
 mobu wa phupung.

Ee, basadi ba ka apara se kaonana ge go iwa sellong goba
 maamong ka kgorong yewo, go tloša dihlong makgatha batho, eupja
 ga se diaparô tšê beetšwego poloko goba go llêla bahu, aowaa!

Mohu wa monna: Lebaka la sello sa joo, ga se na therešo
 ka gore ba leloko ba bangwe ba fihla ka morago ga ngwedi pedi
 goba hlano, gomme le bona ba fele ba sa lla joo! Joo, ra lahlêga!

2722

Mohlologadi yêna e fo ba masetlapelo. Ka naka e ngwe le engwe ga a eyaa mašemong, sello sa gagwê ke 'Joo! Joo-oo! Ka lahlêgêlwa ke mogomana le mphenyana waka Joo-oo!' Sello sa mohlologadi se fetša sebaka se setelele go fihlêla ge go beolwa meriri ya mafêlêlê - ke gore, ka morago ga lesome la dingwedi le ngwedi o tee. Bjaloge, mafelelong a lesome la dingwedi le ngwedi-pedi, mohlologadi o alogile kôma ya gagwê, gomme mokgwa wo ka kudu o dirwa ke Maswatse a re agilego nabô mo ga Sekhukhune. Ga e le Babinanoko bôna, ga ba tšee lebaka le letelele-telele. Gapegapê ka mafêlêlê a sello, mohlang go beolwa meriri, go thakgafatša monyanya wa lehu le kgomo e a hlabiwa, mabjalwa a nwewa, ka dimpho tša diputšaanane le dithethô le dintepa goba megašwana ya matlalwana a dikgomo; tšewo mehlang yeno di fetotšwego ka ditšheelele melebatša-bahloki.

doubtful

S.C

Dimpho tša phetolanyo ya mabjalwa, e dirwa ke mang le mang, ya a yo a nyoretšwego go nwa bjala; ke gore banna le basadi: monyanya woo le wôna kgomo le mabjalwa go ntšhiwa dibegô tša mošate, lehlakore le mošta wa tekanyô mēla-meetse e mene(four gallons), ka mokgwa le molaô wa Bapedi setšhaba sa Thulare.

Mokgwa woo wa dikilêlô tša bahu go bônagala e le wa tlhagô, e se wa go thôngwa fêla, e le wa tlhokofalo ye salego e etšwa le motho tlholegong(traditional). Ge mohwêlwa wa monna goba wa mosadi a sa phethagatša, pelašlô ga e tloge ka gare ga meloko. Motho yo bjalo ke letšopja motseng wa gabo, ibile o phela ka masêšê go batho bohle.

2723

Go rarolla mabothata aa go ba gôna sellong, ka gore bana bona ba fo botšwa ge tatago bona goba mmago bona a tšwerwe ke phiri/pshiri, gomme ba se ke ba eba le tlhaologanyô gore, a

1053
2723
cont.

pshiri(phiri) e mo tšere išitše kaye?

Gomme batho ba bagolo bona ba na le tsebô. yamotho yewo ga a hwile, gomme a ka se hlwe a bowa go tlo tnaba nabo. Bjale selo se gapeletšago meloko le bohle baagišane, ke kwelana-bohloko fêla. Ebile le tlhaologanyô, ge ka le lengwê la matšatši lehu le tlo štêla ka lapeng lešu goba go nna. Ba bohle re kgorometšwa ke leratô go kgobokana le ba-geno moo ba inamilego goba moo go epewago lebitla la go lôta nama ya wa geno, monna goba mosadi goba ngwana. Mogologolo o lemošitše a re:

"Tsela kgologolo re lata lebila!"

Sellong sa mohu, ga go iwe ka kgahlêgô, le go boloka yo mongwe motho ga se ka boithatêlô. Rena Marota-boteng re tlemilwe ke molaô wa tswalanô.

Hlôkômêla seêma sa monna wa boswaneng a re:

"Khudu aa phutha kgopa,
Kgopa aa phutha khudu;
Dilo go phuthana."

Mehleng ya bo-rrawešu, lehu e be e le kôma ba rego ga e bônwê, wa e bôna wa hwa. Baana re dumêla gore tatane goba mmane, o tšerwe ke phiri; gomme re sa e tsebê. Kgopolwana e re, mo-ja tatane yewo, sehlola sa dihlola yewo, ke tlo gahlana naye kaye; o be a tlo ntseba!

1053

K34/120

39

2724

Kgaoganyô 1079

A banna ka moka ba kgôrô goba ba leloko, ga ba kgobokane go bolêla ditaba tša kgôrô, goba go kgobokana bawo e lego ba bagolo fêla?

Molaetša mabapi le putšhišo ye, ke kônôkônô, ga se ya go sêêga nala. Motse wa Marota fa Mohlaletse o sa^{le} o hubakiša ? kgôrô ye ya Phala-matata a Mallêga, ga se ya thôma tsebagalô ka mmago Sekhukhune ntowe. Lemoga, kgogotswadi ya kgôrô ke Tshwaane, gomme ge ba mo rêêta ba re:

"Phala Matata a Mallêga,
A tatela kgoši Tshwaane;
A mmoloka batho!"

Kgôrô e felwe ina la metlaee, e bitšwa ka la Montshwane, ke gore, banna bjaloka bo-mampana-tshêhlana, bawo ditaba tša bôna di šikologwago. Ke ge kgoši Thulare I a sa amogêlê diphapanô tša bôna ge ba thulane madi, a re bôna ba ekahlole ka bo-bona. "e nankhono kgôrô ya Phala, ke moiphahli a ephahlolla.

Ka ngwaga wa 1913, dikgôrô tše tharô tše: 1) Mamohlokwane, 2) Letsiri, 3) Kgetshêpê le diphatlwana tše dingwe, ba kile ba kgobokana ka morêrô wa go khudugêla kuwa Thaba-Rite. Mokgômana Ntshwane Magôhlô Phala a re, 'Bašaa! Ke tšofetše, ke monna wa Makwa a kgoši Morwamotšhe II. Le rata go ntira pheko ya motse wa lena o muswa, nang! Monna ga a tšofetše o khudušwa ke manaba, e sego fêla kandle ga seka. Aowa, bana baaka, lena le ka khuduga, goba yo a ratago a tennwego.'

2725

Mang le mang, a ka ba le kwešišo le temogo, ga e sa le go agiwa Mogokgomeng Tubatse, kgôrô ya Phala ga se ya ke e fiwa selete go se buša; e bile go thubantšwe ka impi ya Motselekatse. Kgoši Sekwati I, tšo bowa Madiilo, a aga Phiring ? ga Masemola(Magalies Location); a khuduga, a tla a aga

Thaba-Lesêêgô; kgôrô ye ya se abêlwê selo go fihlêla lehofo
fa Mohlaletse.

Bjalege, moithuti wa Thamaga ya Mabjana, o tlo hwetša
dikgôrô ka moka di enetše ka metse mo tikologong ya Sekhukhune-
land, a re a butšhiša lebaka la ge kgôrô ya e se na botseta; sic
a re ge a butšhiša bagaditšong, ba fetola maaka ba re, ke gore
kgôrô ya ga Phala e hloegile. Tseba e ka ba maaka goba lešano,
ga go bjalo.

Hlôkômêla ka mehla, ge motswadi wa bana gomme ngwana yo
mongwe ya ba wa dithethana, pelo ya motswadi ya robala badimong
e sa kgotsofale, o tlo hloka mahlatse. Ke ka baka lewo
Sepitlamangana a ba tlogetšego a sa ba abêla selo, le Radipelo
a boifa go tshela taêlô ya tatagwê. Gomme kgoši Sekhukhune
wa pele yêna o be a tlo kgôna bjang? Kgoši Sekhukhune II
yêna o be a tlo taboga bjang, a itshwareletša kaang, gore
borakgolo ba re boditše ba re, segokgo ga se eya godimo, se ya
ka bolepu, yêna o be a tloo ya kaang?

2726

Kgôrô ye ya Mallêga a Ledimo, leratanô la bona ga se go
boledišana fêla, ka go manyalo a barwa le barwedi ka leloko
la bôna fêla; le kgopolo ya bôna e kgobokantšwe segari-sengwe.

Le ge motho wa kgôrô e šele, a hwetša e le thuthuthane
banna, gomme mosadi a hlaba mokgolokwane a re 'Ba ile kaye
Montshwane a Mallega a Ledimo!' Se tsênê makgatheng a bôna,
o tlo di gagatlela tshekong ya bong se eng; ba širogêlê o
itire motho wa metse e šele. ?

Monna wa mphathô wa Mankwe, mokgômana T. Morêwane Sekwati,
e bego e le motseta wa bona, ^{are,} o enwa bjalwa ka ga Phala, o se ke sic
wa dikêlêlwa ka ntshe. Tlogêla bjalwa bo sa tleetse mošta;
o gopole seêma sa mogologolo se rego:

"Hlôgô e meetse e lôtwa ke mong wa yôna".

Phapuša: Lentšu le, phupuša, ke lena le gabedi: la pele ke gore sekutlwana; la boboedi ke gore phatšana ya sebeta. Phatšana ye ya sebeta o se e neye ngwana e sa le yo monyane, o tlo arogana le bo-ngwanabô, a swara tsela le mokgwana wo šele gomme a gakana le ba-gabô. Re lailwe ke bo-rrawešu tašlô ye: ba re mehleng le le banna, le ge o hlabile pudi goba seruiwa sefe le sefe, o se ke wa faa ngwana wa gago phatšana ye, le ge e le ngwana wa ngwaneno, o ka ba letšopa la moloyi wa timetša wa geno. Ditaô tša borrawešu ka bontšhi re di kwele gomme ka botlalô di sa diragala le nankhono.

Kgaoganyô 1080 (A)

A manyalo a a ganetšwa goba a ila magareng a dikgoro tše itšego, ka baka lang?

Mogologolo wa bogologolo: o hlabile tšhukudu tlhabelong a re, go butšhiša kgoši ga se go roga kgoši. Hlôgôputšhišo ye, ge re be re ekwa borakgolo, Bapedi, dikgôrô ga di ilane ka nyalanô, aowa! Naa go tswalana le leloko le ka hlômêga bjang?

Ge go butšhišišwa therešo, rena Marota ka moka re bana ba pôô, gomme ge e le nyalana ya barwa le barwedi, ga o gôna molaô wa kganetšo goba moidišwa goba tlhaswano. Go tlo ge go na le seêmana sa leepjana se rego:

"Kgoši e tswalwa ke molata".

Motse wo wa Marota, e sego Mohlaletse fêla, eupja Marota ka bophara, methepa le masogana go fapanwa ka diferô; go tsenwa methepa e tlišwa ke masogana; e le ngwana wa rangwane

ntšee kgomo di bowelê šakeng!

Borakgolokhukhu, ka go rata leagô, le go bopa matlakôpanô, ba phethagaditše nyadišanô le mehlobo ka moka fa ga Sekhukhune. Go nyalwana le Babinaphiri, -tau, -phuthi, -kwena, -nare, -tlou, -kgomo le phišaa e lego Amampaye le Maswatse. Monna wa mogologolo o re rutila seema sa bohlalefi a re:

"Ge e aga, e ya ekagêla; ge e senya, e ya etshenyetša".
Naa e ka ba motsana ofe wa motolwana? E ka se be wôna ihlwana letsee le hloilwe ke dilaabi? Go ke ke gwa tlogêlwa tsela ya Dihlašane le Morwamotšhe Maphutha ditšhaba.

Kgaoganyô 1081(B)

A monna o iletšwa go nyala bafe magareng a meloko?

Bapedi ba mootlwa wa noko, ka mabapi le mmutšhišo go hlôgô-seripana se, go na le seema sa mararankodi se rego:

"Segokgo sa borwa mantšhêtšhênênê!
Ga se ke se loma motho a phologa;
Se fele se loma Madiketša hlôgô".

Ge borrawešu le bo-mmawešu ba be ba dutšhi fase, ba eketlile, ba re laodišetša le gore fa ditaô gore ba seye natšo badimong:

a) monna goba lesogana ga a na tokêlô ya go nyala ngwana wa kgaitšedi; e ka ba bohlôla le kgobošô leagong la Babinanoko; e bile ke mokgwa le molaô wa Sepedi wa tthagô;

b) monna goba lesogana, ka tthagô ya Marota, ga go dumêlêlêga nyalanô go ngwana rakgadi goba ngwana wa kgaitšedi

ya tatago lesogana; e ka ba bohlôla mo leagong la ditlogolwana tša Lellelateng;

c) lesogana goba monna mo setšhaba sa madi a Babinanoko, go nyalana le ngwana wa mmamogolo goba ngwana wa mmangwane (ke) tlhasô e kgolo.

sic

Lemoga, segokgo(spider), ba hlatholla ba re, ke letswêlê la kgaitšedi ga le swarwe, goba o se ke wa kgeey, goba go lohlediša kgaitšedi ya gago. Ke bohlôla go Babinanoko ba setšhaba sa Thulare. Motho o na le tsebô, ga se phôôfôlô - ga go nyekulwe selo, ke feditše.

A mogatša-rragwe ge e le mohlologadi?

Putšhišo ye e nakapedi(dinakapedi), go fetola lentšu mohlologadi, ka mokgwa wa molaô wa Marota, ge tatane a nyetše basadi ba babedi, mohlologadi yo nna morwaye ke mo ilelago e fo ba mmame yo a ntswetšego fêla; yola wa bobedi ga go na kilêlô go nna go yêna le ge e se mohlologadi.

Mekgwa ya Serota, ka baka la nyalô ya motlalô, go na le dintlhana tše dingwe di tlogêlago ba bantšhi nyanyeng, gomme e re ka baka la go hlôka batlhatholledi, batho go timêlêlwê ke tlhaologanyô. Monna ofe le ofe, ge a hwile gomme a tlogetše barwaye e le banna, go tsebagala gore o tlogetše banna ba gabo.

Ge e ba bahlologatšana ba tšenetšwe ka banna goba ga ba tsênêlwa, ga go legora le ka thibêlago barwaye go hlôtlôla bagaditšong ba mmago-bôna; le ge mokgwa woo e se koša ya go hlabêlêlwa mekgobeng.

Mmago yo a go belegego ke yêna a gopolwago bohloologadi. Ga e le tlhologatšana ya mathašana, ke basadi go barwaye. Le ge go le bjalo ba ke ke gwa bônagatšwa matêpê godimo ga bôna: ke molaô wa taêlô yo kgokgothele. Ge go ka phutluga bonyatšhi le boikgudišo, Baube a hwile o tlo di gagatlêla go Marota!

2780

Lemoga gore, mohlologadi goba bahlologatšana baa, ge morwaye a ba belegiša baana(bana), ka mokgwa wa Marota ke gore o ba tsenetše, gomme bana ba, o bopa tataagwe. Gomme le ge go le bjalo, ba tlo fo bitšwa barwarragwe, e sego bana ba gagwê, aowa!

Setlamô sa nyalô ya matiakathôka, bagologolo ba hunetše lehutô lewo tlemollo ya lôna e tsebjago ka kgobogo ya go hlala; e ka ba seêma sewo se ka se lebalwego.

Le borakgolo ga se ba ke ba re huwetša ga se se bjalo se kile sa dirêga ge morwa wa motho a kile a hladiša tatagwe a hwile. Gape ga o gôna mokgwa woo ka kwanago le botšopja bja mohutana wo bjalo; gomme ga se wa ke o eba gôna mo leagong la Babinanoko.

1053

K34/120

45

2781

Kgaoganyō 1083 (D)

Go nyatšēga ge motho a ka tšeya motho mang?

Putšhišō ye le yōna ke kgomo ya matswēlê a mabedi, mogongwe mothepa ke segoole sa go tswalwa, gomme go'le gōna monna yo a mo lebanego, go swana le mohumagadi wa mokgomana Matsebe Bokgobêlō Sekhukhune, ge a be a nyetše morwedi wa kgoši Phokwane Kgoboko Phaša. Bjalege, mothepa wo le ge o golofetše, o nyetšwe go rakgadiagwe ka mokgwa le molaō wa Scpedi. Seēma sa bo-rrawešu se re:

"Ga go ye patēgago, e na le kgamêlō".

Motho mang le mang, a ka se lahlêgê a na le ba leloko labō. Mokgōmana Diphatšhe Sekhukhune Sekwati e be e le semumu, a nyadišitšwe mothepa wa tsōrō, mothepa Thopane Ntobeng Motubatse Sekwati o nyetšwe ke mokgōmana Sekgankgetše Malapane.

Marota ba ka paledišwa ke ge mohlomong e le boloyi bjo bo bōnwago ka maahlō. Ga e le bja mebolêlō ya bagaditšong tšona ke dibobabo-di-loma-pōō.

2782

Ge go ka thanthollwa lelōtō la bagolofala ba masogana le methepa ba nyetšwego, e ka ba go ribolla dikgapetla. Marota ke kgōrō ya tsebō ya sewo motho a lego sōna gomme tahlanō ga e gōna go Babinanoko. Masogana le methepa ba e bago dikgōpê, ga se tlhōkōfalō ya methepa goba masogana. Borrawešu le bomma-wešu ba be ba hlamula seēma ba re:

sic

"Ga bja palêlwa ga hlōka ngaka, bo padile ngaka di le gōna!"

sic

Ba go longwa ke mmutlana masogana a gōna. Boopa dikgarebe ba gōna, le ge ba nyetše goba ba nyadišwa, aa go fo palêlwa madi gomme dipitšana tša dibofêlō di bela ihoo.

Seēma sa borrawešu se ba bego ba rêêta basadi ka sōna, ba be ba re:

"Mosadi ke tšhwene, o lewa mabōgō" - go riano ke gore, ngwanaka, o se ke wa re o kgêtha fêla mothepa o tsōswana; mohlomong ke sebotšwana sa lešaeadi. Mosadi o diatla-maanga ke mo-swara mobu; o bjale ka tšhwene. Gape lemoga seêma sa mogologolo wa bogologolo, se re:

"O se bōnê thola boreledi, boteng bja thola bo a galaka!"

Borrawešu ba be ba re, ka gore ka gare ga diolwana ga go tsebjwe, go nyatšega ga motho ke bobodu, bohodu le boloyi. Ke ka baka lewo ba bego ba re nkō ga e dupe!

2783 Ka mekgwa ya nyalō le nyadišo ya mehleng ya borakgolo, ke masogana le methepa ba nyalana, ba fetana kudu ka dibaka (menywaga). Gopola mellotima mohumagadi Leganabathō, o belegwe pele ga kgošikgolo Sekhukhune II, gomme ka baka la setlēmō sa tlhagō, a nyalêlwa bokgošigadi bja setšhaba sa Marota.

Ga malome ke tshwanêlō le molaō wa Sepedi go nyala mosadi ga malome. Nyalō ye e dumeletšwe ke mokgwa wa go iša pōō le ge mositsana e sa le wa boseaneng.

Ka ga malome go ka ba poledišane ge malome a nkgana le morwedie, gomme ra fana mabaka a kghananō. Ge mabaka a mo fenya, banna ba tlo butšhiša malome gore, naa pōō ye ya gago o tlo fagolêla ke mang?

E tlo ba tshwanêlō gore malome a kgotsofatše banna ka phetolo ye lebanego le ditherešo. Le monna goba lesogana le se na polêlō, mabapi le go nyala morwedi wa malomeagwê, nthate ga e gapeletšwe. Mohlomong motho yo, se gōna se mo kgapamišago. Eupja batswadi ba lesogana sa motho go morwa wa bona, ke go mmotša ge mothepa wa malomeagwê e le mosadi, gomme lesogana a ikarabêlê 'nkeleng' goba 'sa-yeng'.

Ge e le gore ke polêlô e kilego ya lebanywa, gomme lehono batswadi ba tlabana le bana go se dumêlêlane, kgobogo e tlo feta le yo a hlanôgêlêgo popanô ya moloko. Ngwana yo bjalo, ka mekgwa ya Marota, a ka se hlôkwê maganong a batho.

A batho ba ikgêthêla le go beeletšana ka noši?

Mogologolo wa go tlhathišiša mabothata a masogana le mehla ya bôna phedišanong le mositsana ya a ikgethetšego, o re: "Maapelo o ja se-rati, se-nyakêlwa ga a se tsome".

Bjalege, ke gore lesogana mohlomong o kgahlilwe ke morwedi wa mokgômana Segopotše Lethiba gomme lesogana le, le goragora le tsoma tsela ya go tsebiša batswadi, ge a etletšwe maele, o tsebiša mmagwe gore, ke kgahlilwe ke Maletsiri, morwedi wa mokgômana Setsweke Motubatsi, wa Makôrôganye. Bjaloge, mmago lesogana o tlo lebanya mogatšaaagwe, a re go monna, ke kwa morwago o re o kgahlilwe ke morwedi wa Bauba. Mohlomong monna a re, wene o reng? Ge mmago lesogana le mogatšaaagwe ba dumêlêlana ka leratanô la bana baa, gomme go se na sekgoro (sekgupi) goba pelaêlwana, batswadi ba tlo roma motho wa leloko ka gabô mothepa, goo kgopêla seegô sa meetse. Ae gore, batswadi ge ba tsumišitše mohlomong e se wa moloko goba motho fêla, go tlo hlôkômêlwa maphelwana a lapa gore ke a mohutana ofe. Ge e ka ba lapa leo le a thabiša, batswadi ba tlo butšhiša ngwana wa bona gore, o kgahlwa keng ka mo lapeng le? Lesogana le tlo re morôpô(nkô) fela.

2785 → Ge batswadi ba thabetše taba ya morwa wa bona, aowa, hlare sa kgole se epiwa mohla-solo. Motseta wa peeletšo ka morago-

nyana kudu ke motseta wa go rumaganya nyalano ka matiakathōka.

Seēma se: "Maapelo o ja se-rati ....", ga se mokgwa wa kagišanō. Borrawešu re ba bone le borakgadi ge go sepedišwa menyalanō ya barwa le barwedi ba bona. Ka mekgwa le melaō ya bagologolo, masogana a mantšhi ba felwe basadi ke dikwanō tša leloko. Ga ke neēlē tlhathollō ya dikgōrō le malapa fēla; ke dibola le masogana a kgōrōkgolo ya Marota a Mohlaletse.

Lemoga ge maapelo: Mekgwa le melaō ya borakgolokhukhu e sa bulukilwe ka mo ntlokgolo wa re ditšhikidi wa re mafēlē - ntlokgolo abō pula'.

Bōnage, kgoši Sekhukhune wa bobedi o be a nyetše basadi ba masomepedi. Naa o be a gahlana nabo kaye a ba loša? Naa ka gore kgoši Thulare wa bobedi ga a be a šoma 'Native Affairs Department', o be a gahlane neng le methepa ye a go nyalēlwa, a fihla ka go iša mahlosolong? Mekgwa le melaō ya tlhagō ya Bapedi ba Thualre, ngwana wa lesogana goba mothepa, ga a na tokēlō ya go itirēla boithatēlō nyalanong.

Kgaoganyō 1085 (F)

A basadi ba monna ba atiša go tšewa kgorong e tee goba lelokong?

Phetolo e re, gabotsebotse. Monna yo a ratilwego ke kgōrō ya methepa ba kgōrō ye, a ka nyala ka mokgwa woo a kgōnago, ge bo-ramethepa le mmago-methepa ba kgologile tshwaarō ya gagwē; gomme e be monna yo a nago le diruiwa a se nyalēlē malapa a mangwē gabotse, gomme le lengwe a tsebafala.

Le ge matiakathōka a sa re hloere(hlwere), eupja e be kgafō ye thabišago basadi ba mothepa, se ke ya ba^{tša} go thula

tsela ya dikwêrô ka bommamoneanyi.

Mogologolo wa bo-rakgolokhukhu o re ka seêma go bagononi:

"Tselakgolokgolo re latêla lebila" - kgoši ke lebila la setšhaba, gomme bohle re ka moragaagwê. Lefahloolla la mokgwa woo, ga borakgolo ba laodiša, kgoši Sekwati wa pele ka kgorong ya mokgômana Phala, e be e le methepa ye: Thorometšane, mmago Sekhukhune sa pele, le Makgalake, mmago Motubatse yo morêna Abel Erasmense a go rêêla leina la Slege. Kgoši Morwamotšhe wa bobedi basadi ba gagwê ba kgôrô ya kgoši Mmutle šibaa:

- 1) mmago Sekhukhune wa bobedi; 2) mmago mokgomana Mokgoneng;
- 3) mmago Mputle, Aaron Sepobe.
- 4) mohumagadi Makganki - a hwêlwa ke leseya.

2787

Basadi ba kgoši Sekhukhune wa bobedi ba kgôrô ya kgoši Matsobane Mphahlêlê šibaa:

- 1) mmago Thulare II; 2) mmago Motodi a go aga Bogwaša; 3) mmago Baakedi le Semogwane; 4) mmago Phethedi a go aga Mamone.

Mokgômamogolo Phaswane(Leseilane) Morwamotšhe, a nyetše methepa e mebedi, barwedi ba kgoši Phaswane Nkadimeng; mokgwa le molaô wa Babinanoko go o na bosodi tabeng ye neng le neng.

Go lôkôlôgana ga basadi ba monna: Kgoši, kgošana goba monna yo mongwe le yo mongwe, ge a nyala mosadi goba basadi, o ba le tlhaologanyo gore, ke nyala morwedi wa mokgôma goba mokgômana wa kgôrô efe goba moêmô afe mading a bogoši bja Marota goba Batau, Bakgaga, Baphuthi le ge e le Bakwena, Banareng goba Babinaphiri; hlagahlagane goba Babinatlou.

Bjaloge, basadi ba tliilo lokologana ka bogolo bja metse yabo bona. Kgoši goba mokgômana ofe le ofe, ga a itirêlê ka baka la go nyala mang pele, aowa; o tlo latêla mokgwa le

molaô wa Sepedi.

2788 Ga e le ka mosadi wa setšhaba, mellotima, le ge kgoši e nyetše masome a basadi pele, eupja mohlang lebônê le gôrôga, ka moka go širogêlwa madulo a gagwê go dilo ka moka. Le ge kgoši, kgošana, mokgôma, mokgômana, a ka ba le mosadi yo e lego mamoratwe(mamoratwa), a ke ke a šuthiša ba bangwe ditshwanelong tša bona. Mokgwa woo o hlokometšwe ka kudu. Mang le mang, yo a dirago matêpê goba boradianya(boradiana), a kgohlanya basadi ba gagwê, gomme a hwetšwa ka therešo go le bjalo, ka molaô wa Marota ke molato wa botšopja.

a) Ngwana-malome ge a nyetšwe ka molaô, ke yêna a kago fetago methepa e tšwago dikgôrô le dikgorwana tše ka tlase, gomme a ke ke a ba ka godimo ga mellotima. Ga e se fêla mohlomong lebônê le e le lônâ ngwana-malome a gagwê monna yo goba kgoši yewo.

b) Ge eba gore motswala ke wa kgôrô e lego ka tlase go magôrô abo methepa ye ya go nyalwa, a ka se ba fete, mokgwa le molaô wa Marota ga o dumêlêlanê le taolô yewo; e ka ba tšhekamišo ya leago la Babinanoko ba setšhaba sa Thulare.

2789 sic c) Mosadi e ka ba yo mogolo ka baka la bogolo bja rragwê, eupja a ke ke a feta yewo goba bawo ba nyalwetšwego bogolo bja kgôrô goba setšhaba. Lemoga basadi ba kgoši ka moka, ba tlilego bogadi ba nyetšwe ka dikgomo tša mellotima, ga gwa hlopiwa tše lebanego yo mongwe le yo mongwe, eupja ke bôna ba lomago sêêtsêê(sekodi) sa timamello.

Ka mekgwa le melaô(melawô) ya Sepedi, methepa ya bôna ke bôna ba swanetšego go nyadišwa dileteng tše kgolo, gomme ge eba methepa e bjalo e se gôna, ga go ganega go iša ngwana ofe le ofe, wa mosadi wa kgoši, ge go pategile. kgôrô tše: Mabjaneng,

Matubeng, Makweng, Makgoleng le Makgalweng kgōrōng ya
mokgōmana Bokgobelo Sekhukhune Sekwati.

don't feel

Go neêla tlhathollō go putšhišo No.6, ge ba gabō mosadi
ba sa tsēnē thatō ya bōna ka šékēleng, eupja ge ba ka tsēna
ka phulašeng, ba ka di gagatlēla go kgōrōkgolo ya Babinanoko,
Marota. Ge eba mohlomong e le ba kgōrō ya Mminatau a belaēla
morodie(morwedie) a fetwa ke morwedi wa Mminakwena, ka gore
le mehleng ya bogologolo Marota ga se a kē a nyala la Mmina-
kwena, ge ba sa rotoga ka tebanya therešo ye gōna e tlo ba
bokoti bja hlōhlōna yēna: gomme mabothata a a go tsenya
tšhwēlē thebong la dinkwe goba ditšhiipa le diphukubjwe;
aowa, e fo ba go fidišwa!

Borrawešu ga ba be ba laodiša ka ditaba le ditabana tša
bogošana bja ditelana, ga se ra ke re ekwa ge yo mongwe a
kile a thēlēlwa legageng le, ka gore molaaba wa lenti la lebabī
ke moo mahlohloilana a rarakantšwego ntshe.

2790

Kgaoganyō 1086 (G)

A kgoši o rōbala ka ngwakong wo e lego wa gagwē?

Tiragalō ke mogōga-di-mosewō. Le ge re ka leka go pipetša
tiragalō, e ya pipolla. Naa e be e tlo ba mang yo a ka
butšhišago khuduthamaga ye, gore monna o rōbala kaye le qtee
goba motlalo wa basadi ba gagwē?

Monna o tee gomme basadi ba pedi goba senyane, naa monna
ka gore ke modiši wa basadi ba gagwē, a ka se kgōnē go arogana
nabō dilaō? Naa o tlo leta bjang dihlotlolo tša bošego ge a
arogana le bōna?

Borrawešu re ba hweditše ba agile mafêêswana a nyakwana e le moo ba beyago dikgêrêkgêrê tša bôna tša senna: melamo, dilêpê, marumô, matsolo le diphakabarwa, ka mehutanahutana, e le ka mo go tsebalegago malaong a sebatana.

Kgoši goba monna yo mongwe le yo mongwe, o na le thopana ya gagwê. Ge a ka êtêlwa ke barwedi ba batho goba pora ya gagwê, a sêbasêbê ditaba tša bôna kaye? Monna ga a se na ntlwana ya mathakgana a gagwê, o bônwa bophatla-bošele; bakgalabje ba gešu ba kwêra ba re: 'O tlo bônêlwa ke bana, a ba foufatša'. Monna wa go rôbala mathuding go etša mokgômana wa ga Mahlanya, ke botšopja. Monna le mosadi go rôbala mo go naiwago, molaetša wa boitshwaro baana ba tlo ya ba ithuta kaye ge thutô e se gôna ka lapeng?

Mothôma ka bošaedi, mofetša ka bothakga.

Mogologolo a re: 'Kgaano¹⁾ molaa o kweleng?' Ke kwele madika²⁾ a a hlomoga³⁾, a hlomogêla⁴⁾ molapo, gata la tau bošalala nke ke mabokanô a dinong; tladi go tia e hlabanyane, e ntsho e raga ka mokoobe'.

Molaetša wa modibolêlô: Kuwa mmupudung⁵⁾ moso wo motšhollâ kwahla, ntshe go na le tau ya serongwa, ye e swerego tšhoša le selêpê - kuwa mmarakeng⁶⁾ wa Mašišing⁷⁾, kgomo e eme le namane thupudi^{g)} aa segoba; sebooko se fihlile ka go bina bonangana!

Mogologolo yo mongwe wa bagologolo ba re, o itše a re:

"Mmulodi a hlôka moditi, molaô o tšeya ka tsêbê". A hlaba seêma se se lebaneng sa baditana mmôgô le babolodi, a setlegile

kgopolong ga yo mongwe ngwana wa mmolotšana a ikgonere.

Ga e sa le go tloga ka kgwedi ya May, 1958, go fihlêla kgwedi ya December, 1968; ge go phethagetše molaetšo wa seêma sa monna wa mogologolo wa bagologolo ba kuwa gaye Mogokgomeng Tubatse, a itše:

"Phiri e lomile mogohlaa⁹⁾, mogolodi le hlame yo mongwê o swere ka hlôôgô, yo mongwê o ngangetše ka mosela".

2792 Mohu moswaredi Morwamotšhe Sekhukhune Morwamotšhe le seantlo Mankopodi Thulare Sekhukhune, gwa tsêna dikwenalegonyana ka gare ga motse wa bogoši bja Marota; motse wa bôla; ssuta¹⁰⁾ sa aparêla setšhaba ka moka ga Sekhukhune; mmušo wa 'Republiek II van Zuid Afrika' wa homola, wa re: se, ga se se tlogo, ke se tlogo go fêla. Marota gwa rêlwa mokgômana James Mabowe Sekhukhune le banna bawo ba emego therešong leina la kgobošo yewo e lego lengalatsepa, gomme ka baka la therešo ye a ithekgilego ka yôna, e fo ba lefêla la mafêla. Le gôna ga go dipolelwa tše diregilego, aowa, e fo ba diloka-di-halaba-pôô - Mmamorei a Hlabirwa a Bauba a Hlabirwa a Phaahle! Tebogô go wene Thêlêlê-phuuri-ya-nawa ga ke butšwe, o lebogwa 'thrice Tawawa' ke bagolo ba robetšego!

Mo dikgapetleng tša Thamaga ya Mabjana, go fotlana ga go bebiwe, ge motho a fotlêla wa gabô, ga se boikemišo bja 2000 ya dipampiri tše, go êma naye, nnang! Banna le basadi le bana ba lehono, ba agilego mo Bogwaša, fa ba beilwego ke Mmušo woo, ga se ba baka bogoši le Morwamotšhe le Seantlo Mankopodi, aowa-owaa! Batho ba bakilego bogoši ke kgošana Mampuru Sekwati Thulare le mokgômana Kgolane Kgoloko Sekwati fêla; ke bôna ba felwego bogoši ka thatô ya Mmušo wa 'Republican I of South Africa'. Kgošana Motodi Benard Sekhukhune, ga se a fiwa leina

2793

la 'Chief' ka thato ya mmušo woo, aowaowaa! Rena Marota a Naboomkoppies No.262, 'Bantu Affairs Commissioner of Sekhukhuneland', o itše go rena barakiwa ka theko ya lerumo, Mohlaletse, a re: 'Sa hlōka mong, se a ila, mogolwane wa lena ke mang mo gare ga lena bana ba Sekhukhune wa bobedi?' Gwa eṃa mokgōma James Mabowe Sekhukhune, a re: 'Moruti Edward M. E. Motubatsi, 'senior secretary' ya tatawešu kgošikgolo Sekhukhune II, ke wene o tsebago ka moka makunutu a go tswalwa ga rena bana ba kgōrōkgolo ya Marota'.

Ramaube-a-dilēpē a eṃa a re: 'Soo', a re 'Yo ke yēna a lomago Thulare II seštsē'. Marota, le ba tšwago Mašišing le ka moka ba tšwago go rakwa dipolaseng tša Makgowa, gwa opiwa legoswi!

'Bantu Affairs Commissioner(1965)': Ge mmadi wa kgaoganyō ye, ge a ka nepagatša matsefēla a yōna a tšwago go hlōgō-lentšū le, mo-thōma-ka-bošaedi, mo-fetša-ka-bothakga, lemogage, ba-Mmušo ba hlokometše ka kudukudu go fatišiša therešo gomme ba e hweditše gore, bogoši bja madi a kgoši Sekhukhune wa bobedi ka morwa Thulare wa bobedi, bo diatleng tša seantlo Mankopodi Thulare. Ke ge mmušo maabane ka la 24 'January' 1969, mmušo o dirile go rola kgwara ye ya Marota godimo ga seantlo.

Mabohlatse akhwe a masome a mararo a Makgowa(Europeans), le bohle banamedi ba difatanaga tše masome a senyane le metšo e meraro(93 vehicles) le diketekete tša batho, le magoši; ba tlilego go hlatša tiišeletšo ya bokgošikgolo bja Bapedi ba Sekhukhuneland, bja mehleng ya Thulare - lekgolo le tee, masome-nne-tlhanō a mengwaga e fetilego(1824-1969).

Mantšu a kgoši Tsēkē Mabowe Masemola a gore go setšhaba ka moka, a laya kgošigadikgolo, a re: 'Lehono molaba o reilwe,

gomme ke bothata go wene Mahlakô a Phaahle a Hlabirwa!

2794

?

Kgoši Sekwati Malekutu Mampuru a hlaba la kgwana, a re: 'Baphatlogi ka moka mehleng (ye), ba beilwe le go bitšwa ka la bogoši'. La hlaba la kwala morogobêê, ka gore magoši a bego a le gôna ba šulêlwa kudu, le ge go be go sa tšeišanwe kgang; fêla tsebô ya Thamaga ya Mabjana e re, ee, ke therešo, tšhwene ga e ipônê makôpô; o lebetše ge e le kgoši, mola makgoloagwe a phatlogile Maroteng ka yôna tsela ya ba bangwê ba phatlogilego ka yôna.

sic

Tiragalô ya Babinanoko ga e tshwenyega ka go botšwa phatlogo; ke o mongwe wa moênô ya ditšhaba ka moka ka tlase ga morithi wa letšatši le ngwedi.

'Programme': lenanêwô la tirêlô Mohlaletse ka la 24th January, 1969 A.D., nakô ya 10 mosong:

- I. Moruti Philipi Sehulele Ntwampe Mampuru a bula modirô ka thapêlô.
- II. Mokgômana Mosehla Sekhukhune Morwamotšhe - kamogêlô ya baeng.
- III. Morêna van der Merwe a tsibiša baeng ba Makgowa (komosasa ya Sekhukhuneland).
- IV. Kgoši Motodi Sekhukhune Morwamotšhe - tsebišo ya baeng Bathobaso.
- V. Kôpêlô ya sekolo sa Mohlaletse.
- VI. Komosasa e mogolo o hlatholla mabapi le kgobokano ye.
- VII. Kôpôlô ka kêrêkê ya African Methodist Episcopal.
- VIII Kgoši Tsêkê Mabowe - polêlô (bôna page 2793).
- IX. Kgoši Michael Morewane Riba a leboga tirêlô.
- X. Kgoši M. Mphahlêlê (moemedi a leboga kôpanô le mathakga lehono.

2795

- XI. Baopedi ka dinaka ba Z.C.C.
- XII Kgoši Stephen Potlake N. M. Phaša a leboga kudu tirô ya mmušo go motse wa Maroteng.
- XIII Mokgômana Judah Sekgothe Sekhukhune a phoroketša serêto sa tatago setšhaba e lego kgoši Sekwati wa pele.
- XIX. Moruti Philip S. N. Mampuru a rêta sa kgoši Sekhukhune wa bobedi.
- XX. Kôpêlô ka baopedi ba African Methodist Episcopal Church ba Mohlaletse.
- XXI Morêna B.J. Liebenberg, mothuša-mongwaledi wa taolo le tlhabollo wa ditaba tša Batho-ba-baso, o neetša lengwalô la matlafatšo go Mankopodi Thulare Sekhukhune.
- XXII Mokgômana Godfrey M. Sekhukhune, a leboga kôpanô.
- XXIII Moruti Mofolo a tswalela modirô ka thapêlô : Morêna boloka setšhaba.....
- XXIV Mohumagadi Victoria Thêrometšane Johannes Dinkwanyane o apeša pheta-ya-thaga.
- sic XXV Doctor W.W.M. Eiselen, Komosasa wa Kakaretšo o hlologêlêla mahlogonolo.
- XXVI Mokgômana James Mabowe Sekhukhune e be e le modulasetulo; moeletšhi le mophethaganyi go kgošikgologadi Mankopodi Thulare Sekhukhune. Go be go le gôna le bahlomphegi ba Mmušo bawo maina a bôna a sego a pharegwa mo 'programme' ye; le ngaka ya bookelong Jane Furse Hospital le mohlomphegi mokgalabjemogolo wa motala wa Burgersfort - Tubatse.
- sic 2796 Seêma sa borakgolokhukhu ba laile borrawešu gore le bona ba laêlê bana ba bôna sôna, gomme ba itše:
"Modikologa o ja namane ya pholwana gomme lepotlapotla le (ja) pudi".
- omitted

Phetolêlô ya sôna ka Seburu e kare:

"n Haastige hond brand sy bek".

Hlôkômêla mmadi wa temana ye, e lebogêla kudu seantlo Mankopodi Thulare ga ba-mmušo ba kwele, gomme ba phethile ka moo lepotlapotla la gagwê le bilego ka gôna, bjalekage bo-rrawešu ba re buditšego ka gôna, ba re:

"Ngwana-llêla nakana ya mohura, sehlang le mo neye!"

Mogologolo o swantšhetša bagologolo ba gabô ka nonyane e tsebjago ka leina la kgoori, a re: ' .... e bôna mae gomme mootlwa goba molaba ga e o bone'.

sic Setšhaba sa Thulare ga se fologe thabeng, se tle fase, le bawo dipelo tša bôna di sa tletšego mababedi awo dirišitšwego ka sehlogo ka pušo ya Marota a Mohlaletse. Go se ke gwa kgahlišwa bagaditšong, lehono ge kgôrôkgolo ya merêrô le tlabollô ya bathobaso, e rwešitše Babinanoko le tiišeletšo ya bogoši bja Sekhukhune II, morwayê Thulare ga se a hwêla lebipi teng, aowa! O wa lebogwa mohlomphegi morêna B.J. Liebenberg le ngaka W.W.M. Eiselen le komosasa ya Sekhukhuneland morêna van der Merwe; boitapišetšo bja gagwê mabapi le bogošikgale bja Marota. A badimo ba široše dišaa ihoo¹¹⁾.

2797

1) kgaano - ke sebatanyana sa mohutana wa dikatsekatse; selwanyana se se rata kudu mae a dikgogo le mahoho a beelago dithabeng.

2) madiika - ke gore babolodi ba kginnwego thabeng sebaka sa ngweditharô, gomme kgino ye ke gore go fole ntho ya lebollo, e be gôna ba alogago.

sic

3) homoga - go šišinyega go swana le motšhitšhi wa nosê: go setlega pelo.

4) hlomogêla - theoga-theogelang: ke mmolêlô wa (bo)rakgolo ge ba opediša tšebana la ka meso pele: 'Hi-hi! Letšebana kgaano molaa, o kweleng! Ke kwele madiika aa hlomoga molapong, gata la tau bošalala nke ke mabokanô a dinong!'

- 5) mmupudu - mohlare wa dikenywana tše bosana gomme di na le segwayana ka ganong; mabupudu a ratwa kudu.
- 6) mmarakeng - letlatsweng la papatšo.
- 7) Mašišing - ke leina, eupja le ntšhitšwe ke gore Mabjaneng; ka Setswako ke gore, ka mo go sa tlwaelwago, go lebélélwa goba ka mawong a motho.
- 8) thupudi - nama e bolétaléta e swanago le kgwó le ya mašikana; tšona ke nama tše bose tša kgomohlabja.
- 9) mogohlaa - ke nōga, eupja ga e na borumulana, ke mo-gabo maapalekokotlo. Nōga tše ga di epapatše ponagalong ka mehla.
- 10) seuta - ke monkgó wa se bodilego, mo(go)ngwe go kwala monkgó se sa bonwe.
- 11) ihoo - ke sebešong goba mollong o tukago goba magaleng a mašoro - ihoo.

Boitshwaró bja batho go kgoši ke bofe?

Go tlhatholléla mmadi wa Thamaga ya Mabjana, mabapi le boikokobetšo le boitshwaro go kgoši ya Babinanoke ya Mohlakamarólé, kuwa Moenong Mbjwe-maramaga a nkego ke mae e a tšhilwane. Ka mokgwa wo e lego thuto ya tlhagó ya borakgolo-khukhu go fihléla le borrawešu, e bilego mokgwa le molaó owe le nankhono o rutwago baneng ba setšhaba sa Marota-boteng: ge kgoši e fihla kgorong, mang le mang, o rêta ka tumedišo. Kgoši Morwamotšhe wa pele ba re 'Bauba a Ngwató-Maphutha-ditšhaba, Ngwató ke tataagwé Thaga-e-tala Mohube a Seópéla.

Kgoši Thulare wa pele ba re: 'Bauba a Bauba a Ngwató Sepitlamangana. Bauba - tataagwé Thorometšane I; Ngwató ke makgoloagwé Mohube.

Kgoši Sekwati wa pele ba re: 'Phaahle a Bauba a Bauba a Ngwató Modimotšana wa noka ya Tubatse.

Kgoši Sekhukhune wa pele ba re: 'Hlabirwa a Phaahle a Bauba a Bauba a Ngwatô-theledi a Marota'.

Kgoši Thulare wa bobedi ba re: 'Bauba a Hlabirwa a Bauba a Hlabirwa a Phaahle a Bauba a Ngwatô.

Borrawešu ba re buditše ba re, dirêstô ke marôôba-digale le tlhomphanô e kgolo leagong la setšhaba. Batho ga re lekane ka bogolo. Ga ešita tše sa bolelego di na le tsebanô, naa motho yêna a ka ba bjang!

2799

Boitshwarô bja Marota, ge ba dutšhi mmôgô le kgoši ya wôna, goba go sekišwa melato, poledišanô le kakgolanô ke dirêtanô fêla. Go fotlana e ka ba molato wa go fedišwa. Go laodišwa bagale ba kilego ba ba gôna, mehlono ya merakeng ge go sa dišwa dikgomo le dihuswane, masolo a diphôôfôlô le menyaaga ya dipula le dikômêlêlô; ge batho ba be ba eya Bokgalaka goo sela mabêlê. Ditašlô tša borakgolo, mekgwa ya dikahlolo le dilêpê(dikgoši) tše e bego di tseba go rêma, le tše kukubanego(mašaedi) go ahlola; bakgalabje baa ge ba dutšhi moo kgorong, ba hlwa letšatši ka moka; ge monna a êma ka maoto, ke ge a eya go tshwa mare fêla.

Meetse a go nwewa šiaa, ka manaka a dikgomo ke wôna e lego memêšta ya kgôrô, ge a bônagala go hlaêlêla, mošimane o bitšwa ka bjakô go eketša goba go tlaleletša. Ka boipshino bja kgoši, bakgalabje ba fiwe mogopo wa sesola sa ntlokgolo; bohle ba lego gôna ba phumule mare. Seêma sa monna wa bogologolo se re:

"Ke hlwa le mang, e a hlôkwa".

Ge kgoši, mokgôma, mokgômana, a kônana, o tla lewa ke bodutu; kgôrô goba kgôrwana ya gagwê, go ka se bônwe motho; o tlo fo tshorama a nnoši; o tlo bôna go fetêlwa kgorong tša

bakhupurulla-diatla.

2800

Banna ba fele ba re, a kgôrwana ya sejatwana e ka tlwaelwa ke mang? Kgoši ge e kônana goba sejatô, bannakgôrô goba bannatlatawa, ba tlo fo ahlola melato ya basekišane, goba go thaetša tša merêrô ya motse, goba madireng a tšwago difateng (metseng), gomme ge ba kwele, ba athaa(šikara) meripjana ya bôna, ba êkêla merithianeng ya bôna.

SIC

Bjale ge kgoši e na le kgopolo, e tlo gopola seêma se sa mogologolo, ea 'Ke hlwa le mang e a hlôkwa'. Le rena ba mehleng yeno, re ba boni le go ba tseba le ge maina a bona a sa thuulwe fa. E ka ba manyamiša le botšopja go barwa le ditlogolo, lehono le ka moswane goba matšatšing a tlaago, ge beng leagô ba kôkônêga ka kgôrôkgolo ya bona; gomme methubô ya meota e phethiwa, le dibegô le mahlakore a tsêna neng le neng, eupja banna ba ehlwa le lenyôrô kgorong ba tlo reng ka wene?

Mokônani goba moralatša-batho, tša gagwê di opiša diatla, ga a ke a phonyokga diêma tša dikwêrô. E tlo ba mang yo ka lôkôlôgana nayê; ga a gôna, o tlo itšhikarêla merwalana a hlôka moakgoledi.

Monna wa mphathô wa Makgalwa, a fele a re:

SIC

"Ga i šika le ye e garago, le yôna e tlo gaara;
letšaaba la nakedi ga le tsênwê!"

1053

2801

K34/120

61

Kgaoganyô 1089

A mellotima o boitshwarô bofe go Marota a basadi?

Le ge re kwele borrawešu, gomme segolothata re bone ka maahlô, le ge go ka se latišišwe kudu, mellotima ya kgôrô ya Babinanoko Marota-boteng, borrawešu ba re:

sic

Ge go nyalwa mothepa kgorong ya mokgômana Letsiri Phala, re re ke mmago-setšhaba, ga go bolêlwê fêla ka molomo, go bônwagatššwa ka matiakathôka. Bjaloge, batho ka moka, e be agee! Basadi ba setšhaba e tlo ba dipuputla neng le neng nthagagwê, gomme ge re le mahlatse, e be motho wa maakgonthe. Le ge re ekwa borakgolo, mmago-kgoši Thaga-e-tala ngwanana wa ga Seôpêla, e be e le motho wa kgonthenthe. Mmago Thulare I, mositsana wa ga Malebatshe, e le botsôôrô le go rata batho. Go ka bolêlwang ka Thorometšane I, le morwedi wa kgoši Mmutle Mphahlêlê yo a go tlaa seantlô sa mogolwane Makgobokele, mosadi a Masoka - Thorometšane II.

Rena re dihlatse tše bonego ka maahlô, ka mokgwa owe morwedi wa Mmutle le morwedi wa kgoši Matsobane Mphahlêlê ba bego baswere setšhaba ka wôna. Naa e ka ba mang, yo a ka emišago monwana wa pelaêlô ka bôna? Ke na le ditherešo a ka se be gôna motseng wa Marota, Mohlaletse go thôma ka ngwaga wa 1894-1938.

2802

Methepa ye ya Bakgaga e be e le mphô ya bohlokwana go Babinanoko, motho go bona e le lebjwe la bohlokwana, ge go swerwe mediro ya methubô ya mekgwa le melaô ya setšhaba; dipitša tša magôbê le dišeba di apeilwe; banna le basadi go nyanyathwa, e le mabose nke go tlilwe monyanyeng wa moja, kganthe go tlišitšwe matsôgô go mong wa bôna, Kubjadi a Hlabirwa le Hlapogadi!

Ee! Ba sepetše, go phethagala sešma sa mogologolo wa bagologolo ba kuwa gaye(gae) Mogokgomeng Tubatse, a itšego: 'Magoši ale a fedile, go šetše mabeša-nama bo-mašimolla a šimêla!'

Naa e ka ba mang ya a ka phegišago tlhathollô ye Marota pharêpharê? Ke re ga a gôna, nnang! Mohutana wo sa apeelwego dijo, ke mašoboro le mathumaša ka gore bôna ba na le tsebô gore moputsô wa bôna ke kôma(wa e bôna wa hwa!).

Mokgwa wa Bapedi ba setšhaba sa Thulare, go dilete ka moka, tšewo tša go nyadišetšwa mabônê a kgôrô ya Babinanoko, ba hweditše mohola wa thutwana e bilego mohulahola wa bogoši; gomme le bôna ba o gadibetša. Le mehleng yeno, go sa latetšwe tsela-kgologolo re lata lebila la bagôlôkwana.

2803

Borakgolo, banna ba Manala le Madikwa a thaba Phiring, re ba kwele ga ba hlaba dišma, ba laodišetša banna ba mephathô ya Makgola, Madiša, Makwa a Maphutha-ditšhaba Morwamotšhe II, ba re: "Motho o rêtwa a hwile". Ga se setlwaêlô go rêšeta motho a phela, a thetšwa ke dimidišwa ditseleng - ke gore, madirwa ka boomo a bahloyi; motho ga a lebogiwe a phela. Le ge mohumagadi Makgobokele, morwedi wa kgoši Mmutle Mphahlêlê, a bile le matšatši a makopana (1867-1875), ya ba o biletšwa go beng ba gagwê badimong bosodi bo se bja bonwa; ya ba Hunadi a Hlabirwa a ithobalêla borôkô.

Mohumagadi Lekgolane, morwedi wa kgoši Phaswane(Leseilane) Nkadimeng, Mošobjadi a Hlabirwa, a ripafêlwa bophelo nawo e sa le tše khubedu, le ge a bê a re tlogeletše mothepana, go hlôka mahlatse le wôna wa mo šala morago, a be a reletšwe 'ina la Manyaku(Leganabathô) Thulare. Kgôrôkgolo ya Marota ya fele e na le lehutšo ga Nkadimeng. Ke ge go o nyalwa seantlô Mankopodi, morwedi wa kgošana Ramphelane Phaswane; gomme seantlô

se, ke sōna Marota a bego a tiišeleditše leago la bogoši ka sōna. Le ge ka ngwaga wa 1958-1968, se thunkantše motse wa Babinanoko, eupja sešana-sa-tlaatswa re felwe, e lego kgošana Sekhukhune Thulare Sekhukhune, le monnaagwê yo a retšwego Phaswane. Masogana aa, a hlotšwe ke moswaredi-bogoši Morwamotšhe Sekhukhune Morwamotšhe; le ge ba bangwe bana ba le gōna, tiragalô ga e talêlê kudu, e fo ba mokgwa wa leagô.

Phohlêgô ya setšhaba i dirwa ke tshwarô e mpe ya moetapele goba go fohlêga ga motse, ke ge kgoši goba mellotima e le motho wa sehlogo, mohloka-therešo goba moratatšabatho gomme tša gagwê di thatafa.

Mellotima ke mosadi. O belega bana bjaloka basadi ka moka. Mmago-setšhaba a swantšhe bana ka moka bjalekage a swere ba gagwê bana, ka gore ke ba nama le madi go swana le ba gagwê bana.

Mellotima ke pheta-thaga-bolokwane motseng wa Babina-e-thomo. Borrawešu ba be ba re mmuši wa batho ke modingwana wa bōna, gomme ka baka lewo le wōna modingwana o be le tlhaologanyô gore bohle re bupilwe go swana le wōna le tsela e tee bophelong bjoo.

Mohlomphegi 'Major' D.R. Hunt (Native Commissioner) ya Sekhukhuneland, o be a na le ngwana wa mothešana, a re, go mmago-Bapedi: 'Ke bone ka kgonthe o tswetšwe ka bogoši, gomme morwediake lehono k'o mo rêêla leina la Thorometšane; ke fetile ka moswane ka hwetša o dutšhi mo madulong aa, gomme ke tšo bowa, o sa dutšhi go wōna!'

Major yo, o be a kgodišitše ke eng? Lemoga, mohumagadi Thorometšane II, e be e le motho wa serôtô mašemong, eupja ge a hlwile gaye, a dula madulo a tee, a se bjalo ka bawo ba

tsebjago le go bonwa ba tobatoba le diferō tša bagaditšong,
go tšama go thaetšwa dipolêlō le diphapanō tša malapa.

Madulo-maima: Ke mmolêlō wa borakgolo ge ba šeditše
bo-mampana-tshêhlana ge go bapadišwa tša bjaana. Kganthe
bōna ba ithuta tša mehleng ya bōna ge e le banna; ba lemogile
bjaaneng bja bōna; ba fele ba re: yo paapa o na le madulo-
maima, ge a bapadiša dilwana tša gagwê, ga a thunkanye ka
bjako, o gapa letšatši.

Bōna! Matebane o thunkantše, o tlogetše, i bile o rumulana
le makolofuthi, mošimane yo o na le dithethana, a ka se be le
leagō, o na le setenwana, e tlo ba monnana yo bjang!

Borrawešu ba be ba na le lehutšo go rena ge ba bōna re
romêga, re šetše diruiwa morago mosegare ka moka, re sa lešê
mabêlê; ge re timeditše ga re gōrōga, re hlaba thedi, go bega
se sego gōna ka šakeng la dikgomo goba dihuswane. Ge ba
itukišetša leeto, ba re laêla tša ge re le banna leagong, gomme
ba be ba sa tsebe dipuku tše re di balago tša go ngwalwa; ga
morōgō o sa kgiwa godimo ga matheledi(maswika).

2806

Ba re rolêla morwala, ba dikêla ka tlasa mobu; bjalo
morwalo o godimo ga magêtla le hlōgō ya rena; gomme morwalo
woo, o swana le pitšana ya letsopa, yeo e tšogo bowa ihoo
(sebešong), e budulego lebatêêla, gomme ge e theletše, ya waa
fase, ke malomêlêla. Le mabeea a yōna ga a boweletšwe go
kolobišwa go dirwa letsopa, ga e se fêla go bowela makurung
go o ngatha buswaa; ga se bja legapa le rokêgago ka nti la
lebaabi.

Molaetšo wo imêlago babuši ba mehleng yeno šoo:

"Go lehlōgônōlō ba-dira khutšo, ka gobane bōna bawo,
ba tlo bitšwa bana ba Jehofa Modimo Ramatla-ohle".

Ka ngwaga wa 1893, Marota a sentše bogoši bja bōna, gōna mo Masehleng; bjalo mmušo wa fediša phapang ka bjakō ka 1896. Lehono Marota a boweleditše a sentše pušo ya bōna 1958. Lenyaga 1969, mmušo o tiišeletša bogoši gape 24th January, 1969. Lemoga ntoo le dibedi ga di ile, go ila diraro.

sic

Mangang^a le moreba le boikgodišo bo dirile ke seantlo Mankopodi Thulare. Bjale Marota a phethagatša ditaêlō tša gagwê, ka baka la mekgwa le melaō ya Sepedi; bjalo ka ge re itše ra re ke mmago-Bapedi.

sic

Mogwahle Mahlako a Phaahle a Hlabirwa, ngwana tau ya tswakō, o swara gabotse o se phume bogoši bjo bja Sekhukhune le Thulare.

Kgaoganyō 1090
(Seripa II e tšwa Chapter 1071)

A ba-bōna diphihlō goba se sa tsebjego, ke batho ba bangwe?

Borrawešu re ba kwele ge ba laodiša boka seēma, ba re:

"Moloyi ga a na booya", bjo a ka tsebjago ka bjona. Lehono re bōna ka thuhugadi Serantji Motena. Mosadi yo go phethagetše molaêla wa bo-tatago rena ga ba be ba re, le tlo šale le di bōna.

Ga-gešu maroteng go be go sa tsebjwe motho yo a tsenwego ke memoya ya bahu, a bitšwa malōpō goba maphaala. Tlhagō ya Babinanoko ga e bjalo - go itšalo borrawešu, gomme le nankhono re sa le bjalo; re be re fo okwa ka ditsêbê ge go anêga ba dithalalanaga.

Ka la 'January, 1969', Marota a Naboomkoppies No.262, Sekhukhuneland a rea, eitše ka baka la phegišanō ya moloyi le

moloiwa, kgoši Motodi Sekhukhune a ntšha dihlatse tša go tla le se e lego therešo, ka sefatanaga sa Marota sewo se felwego ke ba-mmušo ka mabapi le pušo ya kakaretšo ya ditšhaba tša Afrika-Borwa. E bile bakgōmana baa:

- 1) Mna. Judah Sekgothe Sekhukhune(motledi wa motoro),
- 11) Mna. Charlie Ramphelane Sebase Morwamotšhe(tsêêbê ya kgôrô),
- 111) Mna. Jim Mabelane(hlatse go mogagabô Andries Sehulele).

Thuhugadi Serantji Motena, a na le morwaye le ba babedi ba moloko.

2808

Mokgōmana Jim Mabelane, ka kwanô ya bōna boraro, ba uta mašelang a mahlano(50 cents). Ge e le mekgwana e dirwago ntshe, e ka ba go senya sebaka. Phihlô ye ya disente ya utullo kantle le bolêlô. Mangakana a fo re, wene monna, utile tšhalete fawo mmeleng wa gago, ke phaphathi ya tšhipi, i tliše ka bjakô. A iša seatla ka potleng, ^{sic} la mo nea, gwa fêla - goriano mokgōmana Jim Mabelane.

Mokgōmana Charlie R.S. Morwamotšhe, taodišo e fo ba gore, monna yewo wa malôpô, o tseba modirô wa bolôpô bja gabô, gammôgô le baithuti ba memoya yewo ya segagabo-bōna; monna yeo(yewo) ke segoboša— mosadi Serantji o tšo bonwa le go kwiwa bonaba; e sego mathômô, aowaa! Go kwalagetše gabotse pelega kgôrô ya Marota a kgoši Motodi go moloyi a dumetše maloyi a gagwê, gomme ^{sic} selêpê sa tokêlêla gore, Serantji Motena, rwala thotwana tša gago, o širogêlê Marota fa bokhutšong bja bona; o newa matšatši a seelago, o tšwê ka kgôrô(gate), o sepele, o ekêlê moo o ratago; ga o sa tsemêga le go bonwa mo Bogwaša - khudišo le mekgwana ya gago ke tlo tsebiša 'Bantu Affairs Commissioner of Sekhukhuneland area'.

Ka la 23rd January, 1969, seka sa molaetšo wa bohlōla;
 sic kgomo ya boraro yewo ya go lefelwa ditshenyêgêlê tša boloišane;
 " thuhugadi i filo re go e lefišwa e re tswée, ya fo thetšwa ke
 morakwana, ya rōbêga leoto la pele; batho ba fetago sekete
 gwa makalwa matete a nyapollō.

Meōya: A dilo di ka ba le matla a a tlabago,
e ka tsēna dilong?

sic E putšhišo e bjalo ka sekgolomōthwane se fogo nyanyollwa
 ke ge se kgwathišitšwe meetse, gomme mologanyi wa sōna a be
 le tsebō gore phošo ke ya gagwê.

Molaetša ge re tšwile mahlalagading, borrawešu ba be ba
 re botile, ba re agêla meraka ya dikgomo ka mehlape le ya
 dihuswane, re tlogêlwa mašokeng, mahlabula le marega ka nyaaga
 ya dipula le ya dikômêlêlō. Gomme go re êtêla ba etla ga-tee
 ka ngwedi e merarō.

Ga se ra ke re botšwa ka meōya, goba go anêgêlwa ka yōna
 ga e tsene goba go tsēna go seruiwa. Se ba re boditšego ba re
 hlatholletšego tšōna šidii:

- I modikologo,
- II lešika,
- III mafofonyane,
- Iv dihwaahwa.

a) Modikologo ke bolwetšana bjo bo sa alafegego ga boštsene
 kgomo goba pudi goba nku, gomme ba re laêla gore, ge le ka
 lemoga seruiwa se fetogile ka mokgwana woo, le akgofê go tlo
 bega, gomme le se ke la se dumêlêla se tsēna mmōgō le mohlape:
 ka mehla se fulele ka thokwanyane, e se tlo fetetše tše dingwe;

sic

gomme ge se bjalo se ka bônwa go phethiwe taêlô.

2810

b) Lešika lônâ ga se bolwetšana bjo bo tshwenyago; le go kayo begwa ka gore, kgomo e ka fo katankana goba ya rora mosela ya kganyêla gara mohlape. Bolwetšana bjo ga bo na kotsi; le bašimanyana ga ba be nabjo, gomme a fo tengwaya go bônale marokorokwana, a fôlê; i bile ga bo rôbatšê fase, le dihlêgêrana tša bjôna, ke bongakana bja badišana.

c) Mafofonyane ke bolwetšhi bjo bogolo. Borrawešu ba be ba re laya bjona ka gore, re be re dula le ba banyane, go sa tsebjwe(tsebjwe) mo kotsi e ka diragalago. Mafofonyane a fo sôna le dihwaahwa, eupja malwetšana a napile atile kudu; le dingaka tša go a alafa, e fo ba bawo ba tsebago badingwana ba ka fase.

d) Dihwaahwa - ge mošimane a tsenwe ke bolwetšana bjoo, ga a dumêlêlwê go dula merakeng ka lebaka la gore, mo merakeng kobô ya go rôbala bošego ke mollo wa makiiri le magala a manyehla; ka kudu nakong tša marega a kgwakgwa kgweding tša Moranang. Motho le ge e le legalo la go phura diphata, ga go tsebjwe ge a tsenwe ke meôya, ba fo re o fofetšwe ke madi maswafong, goba o pherekane hlôôgô; goba o lle batho bjaleka baloyi ba jago nama tša batho. Borrawešu ba be ba sa dumêlê malôpô le maphaala, ba na le tsebô gore batho ba bjalo, ke mehuta ya memôya ya batho ba hwilego bogologolo, gomme ga se kabêlô e felwego setšhaba sa Marota.

1053

K34/120

69

2811

Kgaoganyô 1092 (B)

A go na le felô mo ka moka meôya e yago ntshe?

Khuduthamaga ya putšhišo ye, borrawešu ba be ba fo bolêla ka ntšu le tee, ka mabapi le meôya ya bahu, felô gôna ba sa bolêlê ga e le kgole, ba re ke gôna mo kgausi lefaseng, gomme karoganô ke gore, motho ge a hwile, re re o ile badimong; gomme ke therešo go bjalo. Ba tiišeletše ka dika tša bawo ba idibalago ba bowa, gomme e re ge ba butšhišwa, ba re: 'Ke tšo bowa gaye ga borakgolo, ba itše ke gome nka lahla bana bošuaneng' - gomme mophakgami a ba laodišetše botse goba mabothata awo a thibilego kgôrô.

Badimong ga se ka tlase ga mobu fêla. Ke felo mo go bulegilego ka gore ba re go na le metse le dikgôrô tša segagabô bona, ba re le dikgomo le dihuswane di gôna. Eupja ba re, mokgwa wo tlabago, batho ba ntshe ga ba go bolediše; o tlo fo botšwa ke makgolwago fêla, le ge o gumišwa ka metsotswana, dijo o wa fiwa go di fo swana le tše di lewago ka mo malapeng: nama, maswi a dithatha; goba dijo tšewo ke bolebatša bjo e fo go ba kidibalo ya dilôrô tša lehu, ga go yo a kilego a re fa tlhathollêlô, e ka fetago polêlô ya ba-idibalago ba bowa; ge borrawešu ba be ba laodiša.

2812

Ditaba tša go laodiša ka badimo, borrawešu le -mmawešu, ba di bolêla ge nke go diragetše dikana tša go nyamiša. Badimong ke khutšong gomme ba bangwe ke manyaming ka kuđukudu, ba riano. Gomme ba hlatholla ditirô le mekgwana ya motho, ge o êla hlôkô ditaêlô le dikgalemêlô tša bona go rena, e be e le tše re ka tsênago khutšong ya badimo.

Meôya - Badimo ba phela bophelâ bja kgonthenthe, ga e se fela bawo ba lefêletšwago mediro e mebe ya bôna mo leagong la rena. Ge re ekwa borrawešu ba bolela, ga ba hlathišiše, eupja

ba re: maseya, masoganya le mašoboro le mathumaša, ba gōna batho ba sa laodišwego ke baloyi le dingakabaloyi. Dipušo tša mešate ba re e gōna.

Meōya ya digafa: Bakgalabje le bakgekolo ba humula ba re borakgolo ba bona ba be ba laodišetša, ba re, ge motho i bile legafa ka bolwetšhi, gomme a hwa, kuwa gaye badimong mōya o fodile. Eupja ge bogafa e le bja baloyi, yo bjalo ga a hwetše khutšo.

Lemoga: Mola e ka be mehleng ya ngwaga wa 1921, A.D., e be molaō wa kgapeletšo ya thuto (compulsory education) o be o hlomilwe, e ka be kgošikgolo Sekhukhune wa bobedi a o gapeleditše; gomme mehleng yewo banna ba mephathō ba ka be ba holana ka tše dintšhi ditiragalō tša setšhaba sa Bapedi.

Ke bafe batho ba sa fihlwago ka tshwanēlō ya dikgoši?

Karoganō go poloko ya bahu, dikgoši le batho-fêla, go se swane e fo ba mokgwa wa mosamēlō. Ge re ekwa borrawešu ba laodiša, kgoši e be e samedišwa mohlanka. Gomme ba re mohlanka yo, ke yēna a tlo go sepela a mo gēla meetse leetong ge go iwa gaye badimong, ba re mokgwa woo o be o sa boifiwa; le ge go rephilwe go fedile ba fo bitša mohlanka yewo, ba re go yēna: 'Bona gēē! Lehono mong wa gago o leetong, gomme etša mola o mo rwalēla mathēbō, le sepedišane tsela'.

Borrawešu ba re, motho o be a sa kgōkgōnwē le pheto e se be gōna ya bošulana, aowa! Motho yo ga a bolawe ka lerumō, o tiwa ka peetlwa (molamo), gomme ge a feletše, o theošetšwa ka phuphung (phupung), o phekaganywa goba go kudupanywa hlogong ya

kgošī. Morago gwa phušetšwa, sello se tshēla phōrōrō ka motse ka moka.

Kgošī e fo bolokwa le monlanka yo wa gagwē fēla, a phuthilwe ka letlalō la pholo ye bolaetšwego gore ke kgōōga. Ka moka dilo tša bogošī ga go kgwathiwe selo go fihlēla ga di tlilo fokiwa; le ka lelaong la gagwē go ka fo tsēna motsebagala wa mohlankagadi yo a lego sepagareng go mellotima, e le motho wa setlwaedi le pōtēgō go swiēla fēla.

2814 Kgethologanō ya poloko, bakgōma, bakgōmana, mathopja le batho ba fēla, se hlapatšago motho ke go hlōka lapa, eupja mang le mang, yo a nago le madulwana a gagwē, ga a lahlēgē.

Le ge motho e le moditšana, a se na sa go bolaēlwa kgōōga, o tlo fo phuthwa ka mogašwa(letlalō le šugilwego), gomme a fologetšwa lebitleng. Ge e le motho yo a senago madi a leloko, ba bolokwa go šeele felwana ga bahlōkalapa.

Dikgōpē tša motse, le ge ka gabo lapa le ile le boori e le letlawa, e tlo bolokwa ka ntšhe tlhōkōmelong ya lebitla ke ba moloko wa kgōrō yewo..

Ka mokgwa le molaō wa Sepedi, letlawa le be le hlomphiwa, baana(bana) ba ganetšwa go bapala ka tlaweng. Motho yo a bolokwago le dithotwana tša gagwē, ke yo a sa tsebjwego lelokong la Babinanoko, ke gore balahlegi. Ga go mminanoko yo a tšeeya selo sa motho yo bjalo, ge se bjalo se ka tsebja, ke botšopja le bohodu le go fēgwa molato wa kgobogo leagong la Marota; mekgwa le melaō ya Babinanoko ke lehlaasō le legolo.

Diaparō le marumo goba se sengwe le se sengwe, se e lego sa mohu, ga se tlankēlwē go fihlēla go phēthagale ya ngweditharo, e be gōna dithoto tša gagwē di fokiwago, gomme tša kgōnagala go abēla ba meloko. Ga e le marumō le diruiwa, ke

1053

K34/120

72

bohwa bja bana ba gagwê, le dipheta tša bogoši le bokgōma
le bokgōmana.

2815

Kgaoganyō 1094

A batho ba itshwara bjang maloka le se ba
se binago?

Ka mabapi le hlōgō-putšhišō ye, mebina e na le mekgwa
e mebedi: wo mongwe ke wa moilēlō wa lephelo, molo o mongwe
babini ba wōna ba fetša ka moilollō; gomme ga e le Babina-
noko bōna ga ba ile mminō wa bōna, ba ija.

Bjalege, o butšhiša therešo, o kwe ge dikidišo di na le
mekgwana yewo e dirēgēlago baidišwa; bjano o hwetše diilēlwa
tše, e le tše lebanego batho ba sesadi gomme ba ditonana ba
inogile.

a) Marota se ilago ke bona, ke sewo se gananago le teng
goba dibete tša bona. Marota a bina noko, eupja ke phōōfōlō
e lewa ke banna le basadi; bohle bawo dipelo tša bona di sa
e hlaswego gomme e fo ba bjalo ka kolobē mehleng yeno.

b) BaPhaša a Mmanapjane a lehlōmō ba bina phuthi gomme ke
Baroka, re nyalane magadi kuḍukudu, ibile ga go mokgwana wa
kgethologano; eupja phuthi ke moilēlō o mogolo wa kotsi
tharing go basadi; le boteng bja pudi, mothepa o ka se buje
kantle le kalafō ya moilello. Mothepa o swanetše go išwa
seoteng¹⁾ pele, a ye go alafiwa a išwa yo monyane mothepana
ka mahlatse ba alafiwa mmogo. Ge go iwa ntshe, bannapedi go
kgokilwe putšaane go dira sehlabēlō felwana mo go kgethilwego.

no footnote

2816

c) BaMatlala ba bina nōnyane ye, hlagahlagane, moilēla wa
yo le go bolawa ga e bolawe, ga e le go lewa gōna nkhōkhō, ba

re mošimane o di gagatlêla. Mekgwa ya mebinô ke tlabane gore naa batho ba bogologolo, ba hweditše e le mohola wa eng? Aowa! Mogologolo yewo o bone mohola, ka gore, go phethagala molaetša wa gagwê, o rego:

"Go ya ka magôrô, ga se go tšwaana!"

Go bonagala gabotsana gore noko ga e na moupô. Ga e ka be e upilwe, Marota le wôna ba ka be ba na le tsebô ya moupullô. Borrawešu ba be ba fo e kwêra fêla, ba re ke se-ja-marôtsê, gomme ba re ga e na taba.

Bagologolo ba mephathô ya Manala, go fihlêla go Makwa a Morwamotšhe II, re ba kwele ga ba re swantšhetša moupô ka phôšfôlô ya thabeng ya Leolo, leina la yôna e bitšwa kome(komi). Ka lebopô la tlhagô(nature), phoofotšwana ye e phela bja pholo le tshadi; makatšo ya tlhago ke gore: ge ya tshaatšana e amere goba e fetilwe ke ngwedi(moon), bjale ekhwe ya pholwana e a rokwa, ke gore mošukwana wa yôna o a thibana go šale nthobana ye tšwago meetse(morotô) fêla, go fihlêla ge ya tshaatšana e tswala komenyana. Bjaloge, lemoga meidišo ya memibino tšewo di bego di upiwa mohlaang owe Moenong; moidišwa ga o idišwe fêlafêla - go be go rialo borakgolo. Gomme Bapedi, e lego Marota, ba ganne moupô go fetola noko ya ba sehlôlêla sa bôna.

Naboomkoppies Erf 43,
P. O. Box 36,
Burgersfort. E.Tvl.
1st Febr., 1969.

Dr. C. van Bothma,
P. O. Box 384,
Pretoria.

Mankalé a banna,

Ke laêlwa ke mokgômana James Mabowe Sekhukhune, go fihliša ditebogo tša boikokobetšo go kgôrô ya Ditaba tša Babaso, ka mphô yewo/yeo kgôrô e mo neilego yôna; e mo lebogilego ka yôna, go theya bogoši bja kgošigadi Mankopodi Thulare le bogoši bja Sekhukhune wa bobedi, ge bo thekgilwe madulong a bjona gape.

Tebogo ye e tšwa ka bogare bja pelo le moya waka, ke leboga mmušo phêthagatšô ya tiišeletšo ya pušo ya Thulare; bjale ka ge o ngwadile selebaneng sa ditšhaba ka moka ngwageng wa 1965.

Ka ditebogo kudu.

E.M.E. Motubatsi

Kgaoganyô 1096

Kgošikgolo Sekhukhune II o tumala lefata, 1909.

Mokgwa wa molaô wa Marota, Babinanoko, lefata - go hlathollêla setlogolo sa Marota, ke tlo neêla kwešišô ka kgošikgolo Sa-Matuba a thaba Lepôš: ka ngwaga wa 1908, e be e le ka kgwedi ya July 1908, ge kgorokgolo ya Marota ga e

beakanya khudušo ya morwa wa bōna le mellotima; ga leago le pelagane la kgōrō ya Makweng, gomme peakanyō ye, e phethilwe pele ka thopeng ya mmago-Bapedi Thorometšane II le bakgōma.

Eitše ge mmolēlō wa thēpō o tšwetšwa ntle, wa kgobokanēlwa ka lapalegolo go bakgōmana le dihlogō tša dikgōrō, bjalo tumēlēlanō ya bewa gore e be ka ngwaga wa 1909, Dikgōrō tše swanetšego go šutha le kgoši tša beakanywa, gomme tšona šidii:

- a) Matubeng a Sekhukhune II.
- b) Matubeng a Sekhukhune I a abēlwa mohumagadi Mpetšhē Morwamotšhē.
- c) Mabjaneng a Sekwati I - ya abēlwa mokgōmana Kgwērane Sekwati Thulare. Tše ke tšona kgōrō tše kgolo, gomme tše di latēlago ya ba tše:
- d) Makgalweng a mokgōma Bokgobēlō Sekhukhune Sekwati Thulare.
- e) Manaleng a Motubatse Sekwati Thulare.
- f) Makgoleng a Moruthanyane Sekwati Thulare.
- g) " " Mangope Morēwane Sekwati.
- h) Makweng a Seraki Sekhukhune Sekwati.
- i) Mokgōmana Sepadi Sekhukhune Sekwati a thēlēga ya gagwē kgōrō, ya bitšwa ka ga Sepadi. Yēna ke wa mphathō wa Mankwē.
- 2819 j) Mokgōmana Komana Sekwati Thulare a thēlēga ya gagwē kgōrō le monnaagwē mna. Sehlophē, ya rēlwa la ka Maroying. E be e le monna wa mphathō wa Makwa a Morwamotšhe II.
- k) Ponyaneng ya mokgōmana Sepobe Makwatanyane a le mmōgō le ba Mahlanyaneng.
- l) Kgōrō ya batlogolo ba Peetšwa ka mokgōmana Lekalanke Mamothane Peetšwa Mampuru.
- m) Kgōrō ya mokgōmana Mogase Sekhukhune Sekwati le mokgōmana Agobalale Sekhukhune(mohlanka wa pōtēgō).

- n) Kgôrô ya Napulaneng ya mokgômana Phafane Mampuru.
 o) Dikgôrô tšhe: Bogopa, Mafiri le Maleka le Tlaaka ka bakgômana baa:

mokgomana Segotle,

" Mafêêfê,

" Lekgowa, yo a go rongwa ke

kgošana Mampuru Sekwati Thulare go o bolaya kgoši Sekhukhune wa pele, 1882.

Ya mokgomana Mankgwanyane Tlaka.

- p) Mabogwana ya mokgômana Majadihlôgô.
 q) Kgôrô ya Makgata ya Mapitimetše (Senkgadikgomo).
 r) " " Mokgabudi.
 s) " " Mahlanya ka mokgômana Ramolamo.
 t) " " Nape ka mokgômana Mamokwale.
 u) " " Mathabatha ka mokgômana Nkete.
 v) " " Ramaepadi ka mokgômana Nyehlane.

2820 Bjalege, woo ke wôna mokgwa le molaô wa Sepedi, ge ngwana wa kgoši a tomola lefata, motse goba moloko, go phêdišanwa ka leratanô le khutšo; go se phedišane lebaka le letelele le ba Mamone le ba Madibong, ke ka baka la meferefere.

Pônagatšô ya go thabêla leagô, kgošigadi Thorometšane II, a ntšha gape mohumagadi Senyenyathi Morwamotšhe Sekhukhune, yo mongwe wa bagaditšong ba gagwê, go o ba mokgekolo wa dikeletšo go mohumagadi Leganabatho. Motheпа wo ke morwedi wa mokgomana Ramalau Phala, e be e le kgaitšedi ya mokgômana Kgetsêpê R. Phala. Mokgekolo o bileditšwe badimong 'December', 1968. Morwedie Mante, o nyetšwe lebônê ke kgoši Tshwaane Maila; o tšwetše kgošana Maatshupje e lego kgoši ya sephatlo sa ba-Maila mehleng yeno, 1969.

Hlôkômêla therešo fêla tu!

- 1) Mampuru a rakwa ke mogolwane ka lerumô mo Mogokgomeng Tubatse.
- 2) Mampuru Sekwati a tšhaba polaô ka mo Tšaate.
- 3) Dinkwanyane a tšhaba polaô ka mo Tšaate.
- 4) Kgolane a hlaselwa, gwa bolawa mokgômana Tswaledi Morêwane.
- 5) Motodi a rakwa ka theko ya lerumô, batho ba bolawa.
- 6) Phethedi a rakwa.

Bakgômana ba ka moka, ga se ba tomola lefata ka mokgwa le molaô wa Sepedi. Bjalo ka ge ba rakilwe le balatedi ba bôna, Marota aa bjalo ka bôna, ba na le tókêlô ya go thêlêga bogoši bja bo-bona bja go tswalwa ka madi a Morêna-wa-khutšo Sekwati I.

Mokgwa le molaô wa Sepedi o ganana le go kgwatha metse ya magoši a mangwe ka boradia; ga ba go falalêlê, e be tswee!

A batho ba bangwe ba gopolwa go ba ba ditšhila ka dinakong tše dingwê, gomme ka gôna ba nyaka go alafšwa, ke ge ba kgwathišitše eng?

Dillo tša: aa re direleng! Ge e le monna goba mosadi a kwala a epelaêla, ba tlo mmutšhiša ba re, Bauba a Ngwatô, goba Hunadi a Phaahle, o reng? Gomme ge a bolaile, a ba a kwatha, a re: 'Ke bolaile selo sa batho - motsololo'. Bakgalabje ba re, o bolaile kaye, ariye o tle nawo ka lapeng, o tsênê ka pherwana, selo sewo ke thuuri ya baloyi, ga e bolawe, o tšere thônê(kgobalô ya lehu).

Bjalege, bona batsibitsibi ba tlo o kota diatlana le marofana le ntlhana ya mosela, go goditšwe mollo sebešong ka

mafuri, gomme go tsomêgê nkgetlo ya leeya, marofana a a gadikwe, morago a šilwe, gomme e be matokana. Bjalo go tlo nyakêga lebeeya gape la mphaphathi, la tšhêlwa meetse a seripa-gare sa kgadibakeng($\frac{3}{4}$ gallon). Bjale mokgwatha-ditšhila goba go bolaya, o hlobodišwa sa nta ge ditšhidi di gobantšwe ka ditometšo tša tšona; bjale go adilwe legogwa, gomme moalafiwa a namile godimo ga lona.

2822 Moefola-diefo a tšeê leswielo a inêêlê ka mo meetseng a tšhidi, a foka(gaša) mmolaya-thuuri; gomme go fo kwala metswiri ya dikgalemêla tša go ehula mabothata. Le go kgafa ditwantša ka dithomêlô tša leonya go mong wa thuuri, ka lenyatšo la go se re gopole banna; metswirinyo ya mmoelele(gapegape).

Bjano go fedile, o tlo laêlwa moo o go boloka(êpêla) sebatana-motho se. Ge wene o rata go gobatša beng ba sôna, o tla ikgêthêla seferong sa gago goba magahlanong a ditsela.

Ge o boifa badimo, ariye o lahlêlê ka seolong sa ngwato-morwana, gomme o lahlêlê ka go wa ntshobeledi, o se dire bootana, ka gore mong wa sôna o tlo go sepelêla ka baka la nama ya pêlêgô ya gagwê.

Ka kgonthi, ge o le motho wa batho, o se ke wa rêša(raya), eupja o fo lahla ka mabapi le dikeletšo tša mofoki wa gago, o tlo phela; o sa mo upile, o tlo ba wa mo lemoga!

Mokgômana Mašego Mafêšê Thibane Mafiri, monna wa bongaka bja tatagwê, bararolodi ba tša baloyi, a re: hlare sa go bakiša metsololo e fo ba kgati ya moretlwa, wa ôtla ka wôna, o se ke wa o bolaya, ke dithuuri tše golofatšago ba bangwê. Ke dilo tše bupilwego ka nama tša bahu, bawo ba bolailwego go bolaêlwa go bopa tšôna, gomme ke dithuuri tše ba di hlomago bana ba bona; metsololo ke maloyi a basadi, ibile e abêlwa barwedi ba

bôna ge ba išwa magadi.

Dithurinyane tše dingwe di a bolawa, ga e le motsololo ke lehu la mmolayi wa wôna, motho ga a ke a hlwa letšatši.

2823

Mogobatšhi wa meupô ya boloyi ke mang?

Ditšhila ka kudukudu ke se sengwe le se sengwe sewo se upilwego ka mekgwa ya medirwana ya mangakaboloyi; mohwelwagadi goba mohlologadi ke ditšhila: mang le mang, wa monna, a kago tsêna dilaong tša motho yo bjalo, a upilwe, gomme bootswa bja mo gapeletša a se a kumišwa tšhidi ya moupô, o kgwathile lehu ka pitšeng, ge a se sa kgofêla la-hlôgô-meetse; gomme a utama ka go boifa dikwêrô le kgobogo, o ile ga maotwana-hunyêla.

Mohu - setoto sa motho: Mokgwa wa tlhagô ya bagologolo, motho ge a hwile ka bolwetšhi bofe le bofe, ke ditšhila, mang le mang yo a mo kgwathilego, goba go êpa lebitla. Ge setoto se bolokile(bulukilwe) phupung, ka moka go fiwa moêta wa meetse go hlaapa makgoma(difetêla).

Monna yo mongwe le yo mongwe, moidišo wo ke kotsi e kgolo go bana ba maseya ka lapeng, mosadi ofe le ofe, o na le tsebô gore ge a sa phetha se dirwago ke bohle, o tsentše kgobatšo maseyeng.

Lemoga: o se ke wa kgwatha goba go nwêla bana meetse, goba go ba hlaletša ka lentšu o se wa phethagatša molaêlwa woo; hlaapa diatla ka molôra wa sebešo sa kgôrô goba lapa la gago. Go sego bjalo, tsoma masepana a dikgogo o lahlêlê iho gomme ôretše diatla tša gago; o se ke wa kgwatha diwana ka lapeng le ge e le sa gago goba sa baana ba gago goba baetedi ba gago.

2824

Le ge mohlologadi wa mosadi a ka bônwa a imile a sa le bohlôlôgading, ga go bônagale gore o imišitšwe ke monna yo a

mo ratago goba bakwani; gomme o thomile ka go mo kumiša thêbêlê ya sehlologadi, gore, yo pora(sehlôtlôlô) sa gagwê, se se amare makgoma, sa theogêla bodula-bahu.

Mekgwa ya meidišo ye ya borrawešu, re e bone e diragala gomme le nankhono e sa hlomphiwa ka gare ga metse-megolo le metse-menyane ya setšhaba sa Babinanoko. Tsebo e sa tiišeleditšwe ka botlalo, ga go yo a ka nyatšago, a nokêla leoto ka segoleng sa molaba, ase tanywe.

Molaetša: ge mōthepa goba mosadi, a ka re go sehlôtlôlô, ke ukametše ke ngwedi, gomme sehlôtlôlô sa phegêlêla go ratharatha, bjalo moratharathêlwa a ba a tenwa, gomme moratharathi a nokêla lenawana bodibeng, e tlo ba mabose a nose ya gagwê; ge motšhitšhi wa semana o mo lumile gomme mabôôla a mo kgōrametše.

Meidišo goba dikidišo le meiletša yewo borrawešu ba re lailego yōna ka moka ke ya therešo. Go madimabe bawo ba thibilego kgopolo tša bona ka ditumo tša bootswa, ba thibilego ditsêbê tša bōna ka moti wa moopjane, gomme maahlô a bōna a retetšego go swana le a hlôgô ya seruiwa pitšeng sebešong sa mollo; bawo ba rego: ga re re ke dipitsi, re tlo bōna ka mebala ya tšōna - mabose ga a kwêlane, go boletše monna wa bogologolo wa Morôka.

Borakgolo ba boditše borrawešu, ba re:

"Moeng ka laêla kgalê, bja asa ka tšeya thêbê ka fulara!"

Naa bagolôgolo baa, ba be ba lemoša barwa ba bōna eng?

Mohlang le tabogago ditaêlô tše tša rena, le tlo wêla ka kotsing.

Ka moka tše ngwadilwego mo go Thamaga ya Mabjana, palô

1053

K34/120

81*

2825
Cont.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23
24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 & 37, di ngwaletšwe
mohola fêla go Babinanoko, gomme ge go kgônagetše, ba tlo
thôma molatêla wa yôna ka pušo ya baswaredigadi Mankopodi
Thulare ngwaga woo 1969; lehutšo le legolo le go morwa
Thulare ge mabaka a beakantšwe ke badimo e lego Sekhukhune
II le Thulare II.

Mogwahlê, tlohkwa di rôbalê,

Mmušo o diše bošego,

Mosegare re tlo etlhapeletša;

diša di tingwe go šale dipilo.

A barwa ba Thulare ba nwošane meetse,

Ka moka ba dilete tša Sekhukhune,

ba bêlêgane go swana le bojaana

bja mohudubete lekabeng le motômêlatšišê;

ba bônwê semôthô.

A diefo di thulame le dinoka tša Lepelle le Tubatse,

di fihliše magugudi nokeng ya Limpopo;

gomme yôna yo neêla phôôkgô majasakhore - lewatle.

Naga e fetoge e mele moôbanare le kgokong;

Mogwahlê, noko di gaketle marôtsê

mašemong nonyana e hlašwê!

=====